No. १९१८

Title स्तव चिन्तामणि विवृतिः

Author श्रीक्षेमराजः

Extent २८ Age १९१६

Subject भक्तिशास्त्रं

No. 1919
F. 26+1=27
21 Double

स्वचिंतामणिविवृत्तिः

१९१९

26 पत्रे

२४

ना॰ भ॰
टी॰
१

ॐ नमः शिवाय ॥ ॐ नमः शिवाय निःशेषक्लेशप्रशमशालिने विश्वाग्रग्रथितुर्येदमवेद्य
विभेदिने प्रकाशमानेपरमार्थभानेनस्फुरताविद्यातिमिरसमले तदात्तुयानिर्मलहृदयोपके
चित्रपशुपतिभवप्रपंचम् नमः शिवाय सततं पंचकृत्यविधायिने चिदानंदघनस्वात्मपरमा ।
र्थावभासिने ॥ अतः स्पंदान्दोलनाकंदसर्पद्बाह्यस्पंदामंदसंदोहिनीभिः सविज्ञानाथोरणीभि
समंतात्सिंचिविविक्तस्वात्मशम्भुर्नमस्यः नारायणः स्वहृदयोत्तुनिर्थविवेकप्रशुद्धिमंदरम
मा व्यालितयदेतत्न श्रीशंकररसालतिरसायनमाविकर्षतश्रवणादिहृत्त्वयाविद्ययाभवं
इहस्ताग्रोदात्तोद्ग्रकारः सर्वोपनिषत्प्रदर्शनसमस्तप्रदायोद्घटनमुखं स्वात्मपरमार्थपर
मेश्वरस्वरूपसमावेशमुद्रयानेतविवक्षुमाह हागिवाचिन्तहीतिप्रणापशुपत्यादृशमानया जे
रवत्युल्लासितानंदमादिकायाद्यारमेश्वरः प्रकाशानंदरूपः परमेश्वरः परानंदात्मकात्मनेत्याश
क्तिस्वरूपप्रणवागालितानमूर्तिरत्नैर्यवशात्मा शिवमन्त्रमहेश्वरमन्त्रविज्ञानाकलाविशुद्धा ।
ध्यमातृमयी भारती वाचे पश्यंती मंडलिश्रीकंठकायेशवीरभद्रशतरुद्रानन्तभुवनेश्वरा
त्मिकामध्यमा एतद्दीतिक्रभुवनेश्वरविचित्रफलयाकालसकलनिष्ठानन्तनानारूपत्र
पृथ्व्यंतभासा एवं वाकृशक्तिव्याप्तावैखरी च वाच्यं स्वभिन्नावभासयन्नवगाहकमणवि
स्वबीजयमारचयति इत्थं वैखरीप्रथानसकलप्रमातृपदस्थया कंव्यापिकपरपरा ।
परमध्यमात्मिकाक्रियाविद्यागाएव अतएव श्रुतजिज्ञासुभगवान् वैखरीमध्यमाप्रश
मनपरस्परपश्यंतीदृशामुन्मज्य यथाकानामस्त्रविद्याविपर्ययनत्यात्मिकातावैद्यत्वेनस्वभा

स वेद्यवेदकस्वात्मसमनामारोहक्रमेणाप्यावेशायुन्मज्जिभाजः सर्वोत्कर्षेण वर्तन्ते इत्ययमत्र वा
क्यार्थः पदार्थस्तु परमः चिदात्मरूपः ईश्वरो जयति सर्वथा नाशोद्यविश्वोत्कर्षेण वर्तते कीदृ
क् वैखरीमध्यमापश्यन्त्याशाभिर्नाम्नाम्नातपरमार्थ्या यादृश्यमविभागाक्रमसततावभास
रूपा मध्यमादिवाग्व्यापिनी पश्यन्ती तया दृश्यमानया स्फुटमुन्मग्नरूपत्वेन स्फुरन्त्या अ
नवबुद्ध्वरूपा यत्र सक्रमसंकल्पविकल्पकारिमध्यमात्मकं चित्रं तदुपबृंहणाच्च वर्णाद्य
नेकवैखर्याख्यशब्दराशिमपि नात्युन्मीलनहेतुत्वात् निःशेषप्रशमयन्त्या दृश्यमानया चत्र
नाश्रितपर्यन्ते रूपवेदकताप्रशमनेन वेद्यात्मनैवावभासमानया हेतुभूतया उल्लासित
प्रत्यभिज्ञापदवीनीतः परवागात्मनेदमहिमायेन विकल्पप्रशमनपुरःसरं स्वरूपश्वनी
भूमिसमुन्मज्ज्य तत्राराधितुरुच्चानाश्रितपदवीमपि वेद्यत्वेनावभासपरमानन्दात्मकपरमा
ह्वयपरमप्रमातृतामुन्मीलयन्तु गुरुर्ह्लादिपरमेश्वर इत्यर्थः अयमेव च सर्वरहस्यसा
रभूतः समावेशोपायश्चाम्नातः यथोक्तं श्रीमालिनीविजये अकिंचिच्चिन्तकस्यैव ग
रुणा प्रतिबोधितः उत्पद्यते य आवेशः शाम्भवोऽसावुदीरितः इति प्रसंख्यायमहिम्ना श्री
प्रत्यभिज्ञाकृताऽपि विकल्पनेनैकाक्रान्तक्रमेणेश्वरतापदमिति श्रीज्ञानगर्भेऽपि विहा
य सकलाः क्रियाजननिमातृमौः सर्वतो विमुक्तकरणक्रियानुसृतिः पारतन्त्र्योज्ज्वलम
स्थितैस्त्वदनुभावतः सपदि वेद्यते सापरा दशा नरैरतन्द्रितासमसुखामृतस्यन्दिनी इति
यथा कयाचिद्धृदयहारिणा तरुण्या प्रियतमानुरञ्जकमधुरगीतापरस्परानुरागवशा

ना॰ म॰
टी॰
२
2

नः साभिलाषं दृशा मानयापश्यं स्याचो देवद्रोमोवादि सकलसात्त्विकभावदर्शनोन्नीय-
मानानंदमहिमा कश्चिदीश्वरो जयति तथा व्याख्यानक्रमेण प्रथमपि परमशिवात्मास्वा
त्मेश्वरगुणानुशात्मा स्वभावतः पशुपत्यादीनां स्वरूपेण तत्र भवता भर्तृहरिणोक्तं यथा श्रुति
भागात्तु पशुपती सर्वतः संहृतक्रमा स्वरूपज्योतिरेवान्तः सूक्ष्मा वागनपायिनी केवल
त्रयगुणादीनां क्रमस्वरूपानुपातिनी प्राणवृत्तिमतिक्रम्य मध्यमा वाक् प्रवर्तते स्थानेषु वि
हितेष्वर्णेषु कृतवर्णपरिग्रहा वैखरी वाक् प्रयोक्तॄणां प्राणवृत्तिनिबन्धना इति एवं शक्ति
मत्प्रधानां शाम्भवीं भुवनस्य नाशक्तिप्रधानां स्तोत्रमाह यः स्फीतः श्रीदयाबोधपरमान-
न्दसंपदा विद्योतितमहात्म्यः सजयत्यपराजितः १ सभगवान् अपराजितो विश्वाति
शायी जयति तेन सर्वोत्कृष्टतया परामृष्टतः समाविष्टः श्रीः प्रबोधकारणविभवप्र
त्याभिज्ञः पुरा चेतन्यलक्ष्मीः दया विश्वानुग्रहात्मा परेच्छाशक्तिः बोधः ज्ञानशक्तिः पर
मानंदः स्वातन्त्र्यशक्तिः संपत् स्वप्रथात्मरूपस्य आत्मा क्रियाशक्तिः श्रीश्च दयाबोधश्च प
रमानंदश्च संपच्च ततः श्रीदयाबोधपरमानंदसंपत् तेन चिदिच्छाज्ञानानंदक्रियात्मस्फारद्र
पेण शक्तिपंचकेन यः स्फीतः परिपूर्णः तत एव विश्वानुग्रहप्रवणतात्मीयया अहमेव स
र्वमिति प्रहंतेदंतासामानाधिकरण्यप्रथात्मना शुद्धविद्याशक्त्या उच्चैः द्योतितप्राबल्य
मयत्वेन अन्तर्गतसामान्यप्रकटीकृतमाहात्म्यज्ञानक्रियास्फोरयन् एवं शक्तिप्रधानस्वभाव
रूपस्तवनानंतरप्रधानमपि स्तोत्रमाह २ प्रसरद्बिन्दुनादाय शुद्धामृतमयात्मने नमोऽन २

नप्रकाशायशंकरज्योतीरूपिणे ॥ शेषतत्त्वप्रथात्मकं यः करोति यः स एव स्वच्छतया प्रका।
शत्वेननाह्लादकत्वेन सर्वं सम्पदास्पदत्वादित्य स्ये या ज्योतीरूपिणे शिवाय तस्मै नमः शशिनादिप्रसिद्धिमा
वयुक्तानदेवतत्त्वसमाविशामः कीदृशाय शंकरज्योतीरूपिणे प्रसरज्ञ्चिन्नादायप्रसरे।
नैनित्यमेवसदाशिवेश्वरादिनावेशपर्यन्तेनपराइन्तप्रथानप्रविहितनविश्वात्मनारूपे।
णप्रसरतोविन्दुनादासामरस्यात्मिकेज्ञानक्रियाशक्तीयस्य तथाहि प्रकाशात्माप
रमेश्वरः स्वातन्त्र्यशक्त्यापरयायुसामरस्यावस्थितज्ञानक्रियाशक्त्यात्मकः स्फुरत्तेवस्वभि
त्तौ स्वात्मरोपणात्तद्रूपासनाख्येन शिवदशासमुल्लासज्ञानशक्तिप्रधानेसदाशिवेक्रियाशक्ति
प्रधानमीश्वरेनकारणात्मरूपाविश्वइदंविद्यामाभासइत्थकाचाभासरूपामायांतदुत्संकुचित
ज्ञानक्रियाशक्त्यात्मिकेविद्याकलेप्रदर्श्यतत्संकोचवशकर्षात्मविन्दुनादशाहृद्वाच्याशाप्रा
णान्तभूमिसकलकरणावलीसमाश्रयभूताप्रत्यक्षपुनरपिज्ञानक्रियासंकोचवशकर्म
योगिनीमन्तःकरणभूमिमुल्लासक्रमानक्रमतारतम्यशाम संकोचज्ञानशक्तिमयानिवु
द्धीन्द्रियाणिवाह्याभासपर्यन्तेनरूपेणप्रथितानि तथैवप्रकृष्टसंकोचक्रियाशक्तिमया
निकर्मेन्द्रियाणिनहृदेवोत्थापनीयग्राह्याद्विविषयाभासपर्यन्तानिप्रथयन्नोप्यकार्यादिसर्व
विषयान्वाह्येन्द्रियप्रकोशिकान्स्थानगृह्नप्रसृतमेवन्तःकरणप्रकाशमावेशप्रविद्याकलाभू
मिकाप्रपिशुद्धद्वारेणसदाशिवेशपदमावेशपूर्ववकातन्त्र्यशक्त्यात्मनेवप्रथयन्नीदृशेणवरोहारो
हदोलाकेलिक्रमेणनवरतमवस्थितः नियतिकालरागमलादिविद्याकलाख्यामहिमा

भा॰ भ॰
टी॰
३

3

नि प्राणापानाभ्यां पुंस्त्वत्वशुक्लं विपाकलोतः प्रविष्टेन किं विदेशानप्रयानमातिम विषये
त्वन्मा गवत्नानि इतीस्य मेघ भगवान् आसर्वद्धि उनादः ततएवव त्तानक्रियाम यत्नाद्धि गृह्य
गृहीतविश्वैर्विद्योपिपरमेश्वरः श्रुद्वामन्तमयात्मापरमानंदरससारएव अतएवानेनोदे
शकालैरपरिच्छिन्नः प्रकाशोयस्य तेषामपिप्रकाशकात्मकत्वात् अन्यथानवस्थानात् ए
वं चैषनरएवतेनापिप्रसवत् परिपूर्णएववशाकारलोकंमियुयंः स्थितस्तत्रेषु लोकस्मुदा
पुलहसहिद्धः कल्लोलनादयुक्तः शुद्धः सुखासितः अमृतमयः प्रकाशमानतागराजश्रुभ
वतिइति अतएषामाप्तोलोकस्यापितामहः परमेश्वराख्यः अपराजितः पिताश्रीदयाख्या
माता शंकराभिधानानेष्टाभ्राताभवत् ततस्तेषामपिपरमेश्वराभेदभाजामियंस्तुति
विद्याख्योपिकाविदः एवंविश्वात्मिकास्वनरशक्तिशिवभूमिषु अद्वैयकपरमार्थपरमे
श्वरमभेदेनविमृशपदृशीमवसर्वदशास्त्वात्मप्रतिपत्तिप्रथयति ग्रासोत्रपरिसमाप्ति
विविशाभिः सूक्तिभिः क्रियास्तोत्रात्मतत्त्वंमेत्रयामोक्षिकापते अतिबालस्यत्वत्साधु
विस्फुरोपृष्टवानसि इत्येवविकापतेविश्वस्यापनः पितृत्वाद्देवअप्रसिद्धेनः अस्मानविस्थकममता
तमेव दशामनुसाधुसम्यक् परोक्षायाहंशाम्बृष्टवान् अनुगृहीतवान् कथमतिबालस्यत ॥
यतस्त्वमस्माकमतिशयेनवल्लभः नित्यमेवत्वदेकपरावयंततएवत्वमपिवयमतिव
ल्लभाः यथोक्तंगीतासुभगवता प्रियोहिज्ञानिनोत्यर्थमहंसचममप्रियः इति
अस्यहृदयैकपरमस्माकंयतः अतिबाल्यादेववयंव्यवहारपदेलोकमध्यगताः ॥ २

लोकस्थितिरक्षणार्थं यत्किंचिद्दृष्टाचारादि राजनिमीलनिकया हि स्मः तत्तामेव हि स्म
न ह्यस्माकमतन्मयं किंचिदपि भातीति द्वैधाद्वैधादिभ्रमावपि तन्मया एव स्मः तत्तस्मा
कं द्वैधादिदोषकाचं [illegible] यद्वक्ष्यति दोषोऽपि द्वैवको दोषस्तावामामयः समास्थि
तः इति यदपि लोकमध्यगताः तथैव वैदिकमिह प्रवृत्ताः स्मः तदपि न तदतिरि
क्तमिति तामेव स्मः यदपि यज्ञादाविन्द्रादिदेवतामनुगुणं कर्मः तदपि तत्स्वं तदंशमेवं मन्ये
यामः शिवमयात्मदेवतायै विसृज्य स्मः यदुक्तिः यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवा इति अत
एवावाप्तितिरिक्तस्य फलस्याभावात्तु अभिप्रायक्रियाफलविवेकं नात्मनेव दर्शनेन कृत
किं च लोकोत्तरभवाङ्क्षिणा लिमध्यगतात्मापि वयं दैहिकाचारादि हि स्मः यत्र दृ
ष्टाचारादिस्तमत्तदपि तन्मय एव मन्यामहे एवं च लोकलोकोत्तरदशायोर्वयं यद्यपि हि
स्मः तत्तामेव मन्यमाना वर्त्तने स्थिताः स्मः तदेवं यमयं दयाभासप्रणामं शतमेव हि
वर्त्तितिः अतश्चेदं तत्र नैव सत्त्वमात्रं वस्त्वन्तरं सा त्वमेव वस्तुतो व्यतमेव मन्यामः तामे
व देवता विश्वाभेदविमर्शात्मकमहामन्त्रेण मन्यामः इत्यस्मतिवालभ्यादस्मानपि तेनाप्य
समयज्ञानानुगृहीतवान् तदनुग्रहाद्देवं दृष्टी अस्माकं महाविभूतिराविर्भूतेत्यर्थः तत्र उ ५
संहृतसर्वयोगाय समुद्र्णीमत्ततरे विषमाया सत्तापायविभवे शंभवे नमः ६ शंभव
तस्मादिति शंभुः तस्मै विश्वव्यापकाय चिदात्मने नमः कीदृशाय संहृतानाशिनः
स्पर्शविषये हाताः अतर्नानावासनाधिष्ठानं सर्वं यायेन तत एव च वियन्ते विनश्यत स

व्योमात्मनो मायायाः स्वरूपं यत तत्त्वमिथ्यत्वं सम्पूर्णोपराद्ध्ययथात्मकं यदस्ति तेन तस्य हृ
न्येषु अभिव्यक्तिहेतवे एवं स्वपाशरूपणाम् सर्वस्वरूपदानेन भगवान् ज्ञानेव महेश्वरः अते
शास्त्राणि शुद्धज्ञानैः स्थितं इत्यन्तरवासनाबीजं लिङ्गं पुनर्नोवाव्योगजिज्ञाशमनपुरःसरं परस
त्त्वासाविशेषोक्तिभागीति मेरुणोपदिष्टं भवति उक्तं च उडेरदोत्यात्मानं तन्मात्रमेव मात्
यदिति विषयाकाशमस्पर्शं रूपं च ग्रासदम् मायावृतं व्यक्तं च रूपं विभुं च भावनीयं च
णेनशक्त्या क्लेशधानि एवं सुनरञ्जापि किं च १ भिन्नं हृष्टं अपि न भिन्नं यथा व्यक्तिं नपृष्ठं व्यक्तिं नमेवं व
नमामः सर्वसामान्यस्वरूपं तस्मात् परमेश्वरम् १ तस्मात् परमेश्वररूपं नमामः एतत्त्वरूपणाम
शेषाहारेण शास्त्रं जेतृत्वं क्राभिज्ञात्वं यस्मात् विशामः इत्यमेव दृष्टं वानरेव च वक्तव्यं वचने
योज्यं किं तादृक्त्वाद्दृश्यमिदं विभागेन स्फुरन्त्यपि तन्न भवति तदा यः स्वप्रमाणात् तदाश्रय
भुवनभावादिषु वर्तमानं यत् न भिन्नमेकरूपं तथा तेषु व्यक्तिं नेषु प्रलयाय च स्थास्यन्
स्वरूपं सर्वविनष्टमनन्तमसर्वसामान्यपदेनैव शाश्वतिकान्नरूपं तत्परापरसामान्यव्याप्तिरेको
स्यादर्शितः तदिष्ट्व १ प्रणवार्धार्धमात्रातोप्यणवे महते पुनः ब्रह्माण्डादपि तेजोरूप
णाय स्थाणवे नमः ८ स्थाणवे सततावस्थितरूपाय भगवते नमः कीदृशाय प्रणवस्य
यार्धार्धमात्रातः सूक्ष्मायातिः अतिसूक्ष्मः समानारूपो महेशः ततोपि यः सूक्ष्मः अ
नुपलभ्यमूर्तिः तत्त्वात् एक रूपस्य स्थितः तस्मै तथा शक्तितत्त्वावस्थितब्रह्मविला
पिण्डात्मब्रह्माण्डपर्यन्तं जगत् ततोऽपि परिच्छिन्नं तस्मै महते तत्त्वव्यापक ५

स्यापरिच्छेद्यायेत्यर्थः तथा नैर्गुण्यमनादिगुणाभाव एव गुणः चिदाकाशात्मा य सोऽयम
स्य च प्रणवोच्चारणक्रमेण समनान्तभूमिकातिक्रमेणोन्मना परतेजोरूपात्मकव्यापि स
मनान्तोच्चारविश्रान्तिरेकत्वं तन्मयं सकलनावस्थाप्रभवत्स्वरूपसमाविष्टमिदं निर्विडार्थः त
तस्य च ब्रह्माण्डगर्भिणी व्योमव्यापिनः सर्वतोगतेः परमेश्वरहंसस्य हंसीमिव त्वम:
ह शिवायेमणहंसस्थितनिस्वरूपिणि ऊर्ध्वपितनीत्यादि विश्वहृदि संहारात्मकहानसमादानव
मापरमेश्वरपरहंसः तस्य वनाहंसीमिव शक्तिरुन्मना व्योमहंसीरूपा त्वमः तद्विमर्शाव
शाद्गर्भस्वशक्तिमत्स्वरूपसमाविशामः कीदृशी व्योमव्यापिनरूप एव सोऽण्डगर्भस्थेन रभेदना
स्थितस्य यस्याः कीदृशस्य परमेश्वरहंसस्य व्योमव्यापिनः महामन्त्रराजसतत्त्वस्य व्योमव
न्यानिमित्यपदव्योमभूतः तथा सर्वतः सर्वस्मादूर्ध्वः प्राप्तियस्य सर्वत्रैव गतिः प्रस
रद्रूपता प्रकाशस्वरूपस्य हंसस्य व्योमप्रसरणेन सर्वत्रगाद्भूतः अण्डगर्भिणी हंसीति
त्वमत्र चरी भवतीत्युपमा यथा नित्यद्वयेदकोऽगन्तात्मके माहेश्वरे रूपे त्वन्मादि
नि रूपादानसमभावमभिन्नाविव तन्वते जगद्विवर्तनमत्स्येनक लालान्याय शूलिने १
स्वातन्त्र्यशक्तिभिस्सहाकितव्यालतां न क्रियाशक्त्याज्ञासिद्धवल भ्यते नमः गाढ्वक्तिनत्वद
वस्थावैचित्र्यमितिजगत प्रनाश्चितशिवादिक्षित्यन्तवैचित्र्यं नानारूपप्रथयन्तेदेव विचित
तदेतत्कद्रूते च ज्ञायाभासमयमपि सिद्धिमायतन मेव नथा प्रतमापिवनदातिरिक्ता
मिव त्वास्मयैकाविचित्रमितिव्याप्तममस्तच प्रभिन्नो निष्ठ्याव भासरूपाया महाशून्यमे

ना॰ भ॰ नैनन्वेत उ इंकि नवेत अप्रमाणेनाः प्रतिष्ठेये इति सिद्धत्वात् प्रकारः प्रतिषेधवादी अत्रणाश्र
टी॰ न्यात्माभिन्नैः श्रमितिः कथं तन्वते निरुपादानसंभारं उपादानं मायाप्रकृत्यादिसंभारः
५ कर्मादिः सहकारिग्रामः तेन निष्क्रान्ते कुलाउपादानसह सहकार्यादेः रूपितदाभासत्वेन
5 जगन्मध्यएवानुप्रवेशात् अन्यथा शशविषाणतुल्यत्वात् तदिदं परमेश्वरः कलया
स्वशक्तिवैदग्ध्येन तस्मात् आश्चर्यं चेतत् अनुपादानादिरूपं चमत्कारितिकं चित्रमिति न
चैतदसंभाव्यं संकल्पस्वभावयोगिनां निर्माणादौ सर्वदापि भवत एव मायातदाभासोल्लासकत्व
दर्शनात् एवं यथा भगवानेव नाट्यलीलान्यायेन मायानाट्यदयः तथा प्रतनुएव समारतिसृ
निरूपितेति संभावयन्मायातिरोभावकतालवलं उपरमेश्वरं भवशार्थयेन ८ मायाजला
दात्मस्यरूपं विमलीकृतम् शिवज्ञानस्वतोऽरूपं देहादि हृदयेऽहं मनः ११ इत्याख्यात
मनन्दर हेमः पहिसम्बन्धवी भवशरीरादिभूमिकातिरस्कारेणोऽत्मसु अत्र तत्सुखस्यानन्द
शायामपि शिवपदे दाविश्रामिनी हक श्रेयो रूपं ज्ञानेनः श्रुतिसरोदेहि मनसि प्ररोहय यत्
श्रुतिः तन्मे मनः शिवसंकल्पमस्तु इति कीदृशं मुख्याति त्रपायाः मायायाः सर्वापि यत्
कलाकलितत्वादिवशात् जडं भेदयतीति मारमदारमध्यानतः सुमकृ मित्य हे भावगाल
नयुक्ताऽनीत्य विमलीकृते विरलिनात्याति संस्कारेणैश्युडिमापादिते अतएवस्वतोहरूपे तयैव क
लाखाख्यानाहुध्यानीते सैसः चीरनीरन्यायात् लीरमाद ह्विदयस्मात्ररणानाथेः यतः तमीहक्षिवज्ञा
नेनः प्रयत्नोसम्रत एव ९ श्रृहृश्यमाणीपार्किदभेदयोगमभेदिन्ने परमार्थकभावायवलियोमभवायेन ५

भवति सर्वस्य सत्यप्रकाशात्मना रूपेणाविर्यते इति भवः तत एव परमार्थेनैकरूपः तस्मै
नैवलियामः उन्मीलितशिवज्ञानायतस्यमेव भेदवासनामय शरीरप्राणपुर्यष्टकादिज
ड्मः कीदृशाय प्रमाप्रतृत्वानमानोपमानागमाख्यप्रमावाख्यप्रमाणानामद्वयः
ष्टप्रमाणी मीमांसमासकोक्तानयाहृतोयः स्वस्वस्वविषयस्य परिच्छेदः सएवैभ
दः प्रमत्वाप्रतृत्वमाह एष्यमाणफलसाध्यसाधनाभावाख्यप्रमेयव्यवस्थारूपः प्रमात्
प्रमाणप्रमेयापत्तारूपस्तु तयोरापिनभिघेतत त्वीलत्वमे एतदुक्तं भवति यत्किंच
प्रमाणादिभेदेन व्यवस्थाप्यते तद्व्यवस्थाप्यमानत्वेऽदृष्टविनिष्ठाव्यवस्थासामादयन्न
त्विन्मयमेवेति भेदव्यवस्थापि प्रभिन्नमहाप्रकाशात्मकशिवमयेव प्रमाणपरिच्छेद
योगाश्च भावतएव सम्भाव्याः तेनातिरिक्तस्याभावात् तथा संभावनामपि वोक्तद्दश
अभेदमेव इत्यवलितिवेदनलब्धसमावेशा व्युत्थानेपि तद्रूपतामाशासितुमाह १२
अपिपापेसरांभीरापरेणाज्योतिषाभितः उन्दृष्टतमसे वस्यामतसेव भवद्गुहाम १३
हे भव भवद्गुहां त्वत्तायाशक्तिरात्मीयाउदैतापरेणज्योतिषाभवदीयेन परमाहृदयप्रका
शेन अभितानन्तर्वहिर्भावनरुद्धनसमप्रशमितान्युतिनिमिरामतएव रस्यापारमार्थिक
नस्वातंत्र्यशक्त्यात्मनारूपेणास्फुरतीश्वरतरितिरूपंणाद्गतालनिश्रमात्रेकात्म्यपश्पेमस
माविशाम १२ एवंतदाशमावेशांमिषत्तमप्येकग्राह नमस्तेभ्योपि ये सोमकला।
कलितशेखरम नाथं स्वप्नेपिपश्यन्तिपरमानन्ददायिनम १४ आस्तांतावदहंयात्माक

ना॰ भ॰
टी॰
६
6

नियमनेन हृदयगा स्वामीपदः पारमेश्वरः स्वभावः आकृतिमेतमपीडशोत्त्वेयेदर्शनावसरेण
वपरमाने दश्रदस्वेमणिपश्यन्तितेभ्योपिभवदेशानपविचित्रेतेभ्यो नमः यतश्चपतेष्वस्माकं भगव
इत्यादेकेण नमस्कार्याः ततः १४ भगवन्भवद्भावकभावभावपितेहृचिः पुनर्भवभयोच्छे
ददक्षा कस्मै न रोचते १५ भावकभावविदानन्दघूर्णितत्वद्रूपभावविन्नस्वेन प्रणवस्पृहृच
चिः अभिलाषः अज्ञाकस्मैमहार्घियेन रोचते सर्वस्यैव प्रतिभासत इत्यर्थः कीदृशी पुनर्भ
वभयोच्छेदजन्मान्तराण्योन्मूलनेदक्षा शक्ता अत एव यावज्जीवं जराद्यनाथ कृतेष्वामिदस्मा
लुतः तत्त्वत्प्रसादात्वदेकाग्रमनस्कत्वेन या स्थितिः तदेव यदहं देवपकमपि क्षणं त्वदभेदभा
वनाशून्यत्वमाभूदित्यर्थः तदेकाग्रेति त्वमेव एकः अग्रे निमित्तमस्मान्नरूपतया विमर्शनीय
स पुनर्यो भक्तिप्रकर्षात्मवेशाद्येकवाक्यताविमर्शनात्भगवत्स्वरूपं स्तौति १६ स्वा
त्वामहं स्वविस्तीर्णविदाममयात्मने नमामि नतमस्तोऽतोत्यादकल्पहृत्तायसे भव १७ तत्र
देशाभिनिविष्टमिति हृदयानुसारेणाविभिन्नशाखाशतैः विततोऽयः विदत्यनेन परं तत्व
मितिबुध्यस्वाद्वरूपः आगमः परमेश्वरप्रणीतवाक्यकवाक्यं तथैकवस्तुतत्वविश्रान्ति
सारं सर्वमेव शास्त्रं तन्मय आम्नायस्य परमेश्वर एव हि शास्त्रशिखराग्रे स्वरूपेण भयाशेष
शास्त्रात्मना स्फुरति अत एवानन्तमपरिच्छिन्नस्वस्वरूपप्रथामयं यत्फलं तदुत्पादनदक्षि
ण्यलोककल्पवृक्षतत्त्वया अविलेवितमेव फलितायमित हृदयविकल्पेन विभिन्नशाखा
नुसारेण अनन्तस्य नानारूपस्य फलस्यानादकाय शाखाभेदेपितु सर्वशाखाप्रत्ययमेकक ६

मेति स्थितया वाकैकवाक्यतापत्त्यालोचनया एरफल क्षित्रे तत्त्वमेव नानाशास्त्राणां मनक
स्यैव महाशास्त्रस्य षडर्थसारस्वेन स्तोत्रे त्रयी सांख्ययोगाः पशुपतिमतं वैष्णवमिति प्रभि
न्नप्रस्थाने परमिदमदः पथ्यमिति च रुचीनां वैचित्र्यादृजुकुटिलनानापथजुषां नृणा
मेको गम्यस्त्वमसि पयसामर्णव इव यत एवमतः ॥ ७ ॥ वाङ्मनःकायकर्माणि विनिवेश्य
त्वयि प्रभो त्वन्मयीभूय निर्द्वन्द्वाः कश्चित्स्यामपि कर्हिचित् ॥ ८ ॥ यत्किंचिद्वदतः कल्प्य
तः कुर्वाणानावयंस्त्वन्मयमेव सर्वं भावयतः अत एव त्वन्मयीभावान्निर्द्वन्द्वाः गलितभेदाः
तथा सर्वदुःखोदितसर्वद्वन्द्वनाभिभूता अपि नाम कश्चित्कदाचिद्भवेम फलितेव यस्मात्क
माशमायतन एव वियोगभावानि तथाशयेन अस्माभामात्मनस्तत्क्षणपरमशवात्मिकां स्तुति
माह ॥ ९ ॥ नगवानां सर्वेषां महाराजन्नतिडि तनिषुक्तिषु अनन्याप्त सामर्थ्य शालिने कृति
नेनमः ॥ १० ॥ निर्णीतपरशक्तिस्फारतनाय शूलिने तत एव सदाशिवादिकालान्तानाम
वजनानां विविधजन्मप्रलययोगात्तद्रहीसृष्टिसंहारात्मिकां सर्वदा हितनिषुक्तिषु भोगापवर्ग
सम्पादनेषु निरपेक्षतां निजस्वातन्त्र्यविजृम्भितात्मने नमः इति शाश्वत एव शुभे रणापि कृतं
वाभ्यर्थितेन ॥ ११ ॥ विलीनगुणयोगाय निबोधय धूर्जटे नामापि ध्यायतां ध्यानैः किमन्
न्यालेवनैः फलम् ॥ १२ ॥ धूर्जटेः महादेवस्य अर्थानुगामश्रुत्यं वक्तत्त्वतत्त्वार्थनिष्ठ धूर्जट्या
दिनामापि भूयो भूयश्चिन्तितं किं किं न सूते अतस्तदेव चिन्त्यतां यदुक्तं भवतुल्लोशा
नामापि मोहनपर्यन्तसिद्धिदम् इति यत्राश्रीपि महात्मनः कीर्त्यते त्रिलोकाङ्के रीति एवं

मा॰ भ॰
टी॰ ७

७

यत्राममात्रचिंतनमेवाभिलषितं पुष्णाति तदस्यालंवने त्वन्नदाकारविषयैः ध्यानोत्तरैः
किं प्रयोजनम् उक्तं च श्रीविज्ञानभैरवे क्रियान्यासं वसवयांति सर्वदा व्यापकानिले इति भैरव
शब्दस्य सततोच्चारणाच्छिव इति शाहस्पतिशाहमात्रेभरः वस्तुतो हि भैरवशब्दः प्राकृष्टा
श्रहृति रितायश्चय भावनाविनापियः सततमुच्चारयति स शिव एव भवति परमेत्रवदेव
माहे भगवद्भवकस्यवाच्यकात्स्यात् कीदृशस्यमूर्त्तेः व्यतीतगुणयोगस्य निर्गुणस्य म
हाप्रकाशात्मतया प्राकृतमानपायिस्वरूपस्य श्रुत एव मुख्ये ध्येयस्य ब्रह्मादिभिः सर्वकार
णैः ध्येयैरप्युपास्यस्य पुनरपि भक्तिभरोद्रेकोल्लसितहृदय आह २० नमो नमः शिवा
येति मंत्रसामर्थ्यमाश्रिताः श्लाघ्यास्ते शांभवीं भूमिमुपभोक्तुं यदुद्यताः २० शिवाय चिद
नैकघनश्रेयोरूपाय नमो नम इति प्रविविक्तो देव एव पुनः पुनः शरीरप्राणपुर्यष्टकशू
न्यात्मकेन तद्वारेण च विश्वजङ्गमः इत्येवमर्थं सततेतन्मन्त्रमाहात्म्ये ये प्रत्ययिताः प्रत्युप
विष्टाः ते शांभवीं विभूतिं महानंदमयीमुपभोक्तुं स्वात्माभेदेन चमत्कर्तुमुद्यताः श्लाघ्या
वयं तु नादृशा इति स्वात्मानमेव प्रमान् एवमाह २१ अथ वाति भरमकिमाज्ञामस्माकं
कः पंथा येन नश्याः कावकाङ्क्षासमया किं ध्यानं येन तन्नेध्येयः किं वा किं नास्मियाः
स्यैभा २२ किं वा अनेन नमो नम शिवायेत्यादिमंत्रपरामर्शेन यतो यत् प्र
मितहत्तन्महाप्रकाशरूपेन भवति ततः किं न किंचिदेव तेन कस्मादृशः पंथाः
कायीयः क्रमाक्रमोस्ति येन तन्न प्राप्यामेवाप्तसुवाकश्चपि सर्वानाहिषयेन सर्वेमकः सकलात्मा

७

ते सर्वे देवतन्मयाः जाताः स्मः २२ अत एव सर्वे दशाम्बु अर्चितोयमयं ध्यातः परितोषितस्त्वम
यम् वसस्तोतेस्सह त्वेणाविपि भवव वर्धता २३ शरीरं मनो वाग्व्यापारैः सर्वै देवमामेके
योगी भगवन्तं विश्वव्यापिने तेनश्च यमिनि एव इति च सर्वे दशाम्बुशस्कारश्चित्यरमार्थो भग
वान् यथाक्रमं अर्चितो ध्यातः परितोषितश्च त्वयरमः अभिनिवेशः तद्विधयममयः स्थि
तः स्मरणतश्चाद्यः स्वर्यंताम् अतश्च २३ नमो निःशेषधीपाद्विमालालमहात्मने नाथाय
ध्याणेवतस्यनानागवस्तोणविनिते २४ तस्यध्याणेवअविनाशएमानेकरूपायनमः कोट
शायनागाःवासुकिः यज्ञोपवीतं यस्य तस्मै इत्यमाकृतिमतेपिविश्वयश्चिरहङ्गोसिमनर
थगतापिवापरमार्थफलनाथपरिहृणिप्रयच्छामि इतिध्यानाद्गुणएवभगवानिन्याह
निःशेषाणांमिथ्यादिकोटीनानां निःशेषाणाञ्च याधियः संविदः ताएव चाचल्यात्त्रिमा
लाः पतिपंक्तयः तासां यो लयः स्थानं तदात्मने विश्रान्तिः तत्मयमात्माय स्यतस्मै स्था
णुश्चनरहृतकल्पः पतिवर्गालयश्चमो भवति एतन्नमस्कृतिमञ्चितां प्रार्थनामाह
२४ अज्ञानतिमिरस्यैकमोघयं संसृतिस्तव भवतनस्ययानेनप्रसादः क्रियतामयि २५
अज्ञानतोवैकाव्यातिरेवतिमिरयस्यतिमावस्तावरकत्वेनदेहतप्रदर्शीकादोषः तस्य
विद्धनस्वरूपविमर्शात्मातत्संसृतिरेवएकमोघयेप्रशमोपायः तस्मात्स्यदानेनतदे
कात्मयनापादनेनप्रसादः क्रियताम् अख्यातिकालस्यप्रशमनेनैनैमेत्याशीय
तोम् एवरपिभक्तिभारातिहृएतत्प्रसादसंभावनोचितांतत्तिमाह २५ नमईशाय

ना·भ·
टी·
८
46

निःशेषपुरुषार्थप्रसाधकः प्रणतेभ्यः प्रणामो ऽपि यदीय इह धीमताम् २८ धीमतां तत्त्वविदां
यदीयः आस्वादकृतसमावेशात्मा प्रणामो ऽपि निःशेषस्य भोगापवर्गात्मनः पुरुषार्थस्य संपाद
कत्वात् यथालंकारकत्वात् प्रणतेभ्यः प्रह्वतया समाश्रयणीयः भूयाभूयस्तस्मै ईशायैव विया
लौकिकत्वात् तस्मै नमः प्रह्वेतेन २८ मैत्रेभी भैभवो भो यो निलयः इः त्वया दत्ताम् भक्ति वै
नामगीतिः सर्वेतन्तः सख्यनाकिं जितम् २९ इह नरक्लेशामयसंसाराब्धौ इः त्वानि प्रथिभौतिक
स्वपताप्रापवयादांसि मकरादयः तेषां मा स्पदे मत्स्यः निरवशेष ... इतिः तत एव तन्मध्यादेव भक्ते
शावशेषस्य विस्वशरणावरसमेवयिनभक्तिचिंतामणिनदिव्यये एव लब्धा अकस्मादेव शाय
किं यन्नक्लेशादिन जितेनाभिशत किं यद्भोगापवर्गादिन जितन प्राप्तं सर्वसम्भीष्टफलमिति
लब्धमेवमर्थः तथा च नन्दिमहाकालादीनां तन्नदर्शीघ्रावाप्तिरागमेषु श्रूयते भक्तिरेव च
भगवन्नन्तरणात्ज्ञानहेतुर्न्यदेवत्याह ३१ निरावरणनिर्द्वन्द्वनिश्चलज्ञानसंपदाम् नयोसि
किलकथ्यते ये तो ज्ञानेतिप्रजेटे ३८ किलत्वाम सा एव किलात्मे श्रूयते आवरणादद्यात्मा
ज्ञानेनानिष्क्रान्ता निर्द्वन्द्वपरमा द्वैतरूपा निश्चला च प्रकंपा ज्ञानसम्पद्येषां तेषामेव प्रजेटत्वया
मव सिद्धप्रकाशतया स्फुरसि अतः केपि ते लोका नरा पवते महात्मनः येनायपश्यन्ति स्वाभिद
तस्फुरणे अन्याभिज्ञानन्ति ३८ ततश्च निर्गुणापि गुणज्ञानानां जेयप्रकाजयत्यजः निष्कामो पि
कामाय कामनानां फलं फलम् ३९ शोकज्ञानात्मकगुणानां भासितायकः अद्वितीयः अजः
अनादि निर्गुणोपि सनाद्यगणासं स्पृहमतिरपिजेयः ज्ञाते शोकः स्वाभेदेन स्फुरति तथापि ८

रिपूर्णानंदनिर्भरत्वात्कामेभ्यः कामनाभ्यो निष्क्रान्तोपि प्रकृत्या वृत्तसौंदर्येण सर्वासां कामनानां पर्य
हीणां फलम् सर्वा हि कामना मनाग्लानत्वज्ञातात्मक फलयोगिन्योपि भोग्यचमत्कारप्रसुप्तपर्यन्ते
कपरमानन्दहीणपर्यवस्यति न त्वकृतप्रयासत्रुटेः फलक्रियाणामथवा विधीनापर्येतनत्व
मयनेवदेव फलेप्सवोपयुज्यन्ते घामस्थास्थितिः स्यादेनवस्थैवेति श्रुतिशास्त्रविरोधश्च
कः २९ अथमपि भगवानेव प्रसामान्यः प्रकर्षेऽस्माह श्रीरत्नाकरतलाभायक्लिष्टयत्र नके।
स्वैरः ततत्तीरादृश्येभ्यस्थैर्यतदेवसहजविभो २० यत्तीरादेलत्या: कौस्तुभपारिजातादीनां
रत्नानामरत्नसमलाभायऽपेन्द्रादिभिः केः स्वैरः न क्लिष्टमसैरेवकदर्यनानुभूता नसता
हृशास्यास्थैर्यतिधः तीरादृश्यप्रदायकमस्य हृविभानवैवसहज अन्यस्तप्रारायतामस्य
गोपितोपाजे नीयेभवति भवतेवोपमस्तमुन योतीरादृश्यविनरणात् अतस्य ३१ नसामस्य
नणाशुतेभवतेभाव नेवते स्थयतायाचवदन्तेशभवेशभवेभवे ३१ हमवतेनस्यशभवे
नमः कीदृशायमनाभपलब्धितानानारुणाशुको भावते निजप्रथयैकान्त्यमुक्तिरूपतयास्फुर
ते तयास्स्वपलब्धितानाम् अवतेसर्वभयप्रभावत्वाज्जुवतेतथावसास्तमोहत्वनाऽयम
सुमहत्वप्रभृतिभ्य इवभवेसमारेशाभोगसंपद्रूपश्रयः अभवयप्रभवतिमित्तदर्दतसालपर्य
वसितेभोगप्रयक्तेनइत्यर्थः न केवलमुमुक्षूणामात्मलाभमुमुक्षुणामेव वयाभीष्टसंपाद
नेयावत् जीवन्मुक्तिकामानामपीत्याह ३१ सर्वज्ञः सर्वकृत्सर्वमपीतिज्ञानशालित्वम्
वेद्याकिंकर्मवानाश्रुतानान्नायतयोगे ३२ सर्वज्ञ सर्वकर्तृस्वभावस्त्वमेव चिदात्मा सर्वम

ना॰ म॰
९

मोनीदृशान्तानेनन्येषामाले तेनेषां यद्देयं तेयं कर्मकार्यं क्रियादरूपं वा किं तादृशमस्ति यत्तया ज्ञानेनाप्य
त इति सर्वमेवैषां वैश्वात्म्यानदर्शनेन स्वार्थः एवं च सर्वत्र सर्वात्मकमाहेश्वर्यप्रथा जीवन्मुक्तिः प्रल
वापारमेश्वरप्रसादनामिष्यते तथा यतः ३२ इच्छयापवृयसेयत्फलं कार्यं च यात्मकम् तस्यैतेना
प्यकार्याणां को वेत्ति कियती गतिः ३३ इच्छामात्रेणयाभावाभवाति भवात्मकं लोकं चितयेव
येन तस्य कार्याणामस्य तन्निर्वर्त्यानां वस्तूनां कियती किं परिच्छेदा गतिः प्रसृति विस्येनतन कोवे
त्ति न कश्चित् अतः कर्म एवैतदित्यतिशयोक्ति परमेतत् न भगवतो यत्नानिर्वर्त्यं किंचित् प
श्यामः गोपावनी निवद्धा कार्थस्यात्र कर्मता न केवलं तदीयः कार्यस्फारो ज्ञानशक्तेः यावत्त
वैश्वात्मकज्ञानमहिमापीत्याह ३३ ब्रह्मादयोपि तद्यस्य कर्मसोपानमालया उपर्युपरि
धावन्ति लब्धुं धाम नमामि तम् ३४ ब्रह्मविष्णुरुद्रादयोपि यस्य तदचिन्त्यं धाम पदं
लब्धुं कर्मसोपानमालया तत्तदध्यानाध्यवसानपरम्पराभिः उपर्युपरीति उत्त
रोत्तरं प्रयत्नातिशयेन अधिकप्रकर्षवाञ्छया धावन्ति न कामपि विश्रान्तिं भजन्ते न हि ।
सर्वसामान्यपरमेश्वरे पदे कश्चित्प्रकर्षापकर्षयोगः इत्युत्तरोत्तरप्रकर्षाभिलाषुकैः
कथं तत्प्राप्यते इति ज्ञानमाहात्म्यमपि माहेश्वरस्य परिच्छेदमेव किंचित् कर्मक्रमे
भेणायदेते ब्रह्मादय इत्याह ३४ अयं ब्रह्मा महेन्द्रोयं सूर्याचंद्रमसाविमौ इति शक्तिल
तायस्य पुष्णाति पालेम्मामभवः ३५ अयं ब्रह्मा इति विष्णुरुद्र ईशसदाशिवाश्च तान् पा
लयति तेन तत्तत् हिरण्यगर्भादिमतकार्यकारिणापि ब्रह्मादयः य एव महेश्वरः स्वलीयैव पूर्वं ॥

योऽयं जगतः प्रकाशाप्यायनादिव्यापारकारित्वेन दृष्टिलोऽसौ यश्चेदमसोऽस्येव प्रकाशप्रमदर्पयन्
किंचिन्महाविभूतिभिर्युक्तः तस्यैव परशक्तिसामर्थ्यात् तृणालनावत्र पूर्णितासंजातमात्रपूर्णतया
स्फुरितानन्दफलितासर्वस्य पूर्णकल्पस्य परमेश्वराभेदशालिभिः केवलाकोऽनन्तरं नमस्कारमयी फले
यथोक्तं श्रीपूर्वशास्त्रे समावेशवर्चायां संवित्तिफलभेदोऽत्र न प्रकल्प्यो मनीषिभिः इति यस्य
चैवं शक्तिलतापूर्णिता सर्वव्याप्यव्यापनमनन्तो भावः यतस्तस्मात् मितत्वब्रह्माद्विष्णुसामस्त्यक-
ल्पसमर्पकाइत्तत्र नतेन च मया सर्वतः सर्वकर्ता रो ब्रह्माद्याभुवनेश्वराः यत्रैते रुद्रावतेवा यावि-
ते शिवं तत्त्वमः इति तदित्यमहाव्यापकस्य ३५ प्रमाणं न लभ्यते यस्य श्रीतातोऽतः करणा वापि इदं
न पियमद्यतो दुर्गमसत्तत्त्वमानस ३४ २८ नमः ३ परमात्मने दमसयमहेश्वरतत्त्वमः समाविशामः की-
दृशायस्य श्रोत्रांतः करणैः चिरकालपरमहंसभावनायोगाप्रकर्षेणापि विषयीकृतं न पादत्वा
भोगो न लभ्यते न यथाहं वगैरवापि श्रुतिविप्रकृष्टमधानभावनाक्रमेण गाढैरपि यस्य श्रोत्रः
दैर्घ्यपरिसमाप्तिः कालकृतापूर्वापरकोटिश्च न लभ्यते नियाकृतिर्न देशकालायोगात्
अत एव आकृतिमत्त्वेन भगवद्दर्शनपराश्रोत्रांतः करणाद्याः किं च प्रलयाव सर्वजलमस्य
वैषावभासिन ज्वालाकुलितमुखेनापि यस्य ब्रह्माविष्णुप्रभृतिभिस्तार्किकन दीयमाहात्म्यापर्या-
लोचनात् श्रोतावि नैवाल्पविषयोक्तिः परिच्छेदानलब्धः इति परमाणिकाख्येन समस्तः अपिच यस्य
सर्वभीमपि महामायात्मा न लभ्यते तत् परिच्छिद्यते सर्वपरविदित्वं स्वाविर्भूत कल्पायमायाया-
यामाहिताः नतपवर्ण्यश्रोतातः करणैर्विस्मृत्य कथंचनेदीयमायाशक्तिरपि न लभ्यते न परिच्छे-

ना. म.
१०

घेनैतद्यस्य कस्य परिक्लेशः स्यादिति इत्येवरपि अध्यात्मायिद्धेवापि अनास्थितादिभिः अस्मान्नः
परिक्लेदो ऽगोभानलभ्यते एवं यस्य भक्तिशाली समर्वाव स्याम भगवद्भेदावहं भमयपवेत्याश
येनाह ३६ नमस्तेनोस्तोत्ध्याने दर्शने स्पर्शने तथा आशोचाने देहदायदायिनायकपर्दिने
३७ कपर्दिने महादेवाय दयिनाय परमवल्लभाय नमः कीदृशाय स्तनोनामसर्वाद्वयोस्य सुनोन
दृष्टभावने ध्यानेनेदकनानानात्मलिखितेन तर्शनेतदनन्तरभाविति साक्षात्कारे स्पर्शनेन इ
श्रोतेषामेनेदेकात्म्यलाभे यद्वा सर्वस्य भगवन्मयत्वात् सर्वदा सर्वेन्द्रियवृत्तिषु स्वरूपविश्रान्ता
त्मिकायां शोभाचाने देहदायपरात्मा दृस्फारदृपाय लौकिकोपि दायितस्य मादृशोपर्यते
भुक्तमाणापि कायिकसुखयति परमेश्वरस्त्वं सर्वत्र अन्तस्नानाय परिपूर्णानन्दमय एवं स्पर्शेशक्ति
मल्लोव्यतिरेकश्रुति ३८ यत्रस्त्र सर्वदशास्वानन्दहृदात्मक महेश्वरमयतैव स्फुरतीति ततः किं
मयेनेति मन्नाणि मनसापरमेश्वरस्य येन त्वन्मयोस्मीति मामिवान्मति किंमुदा ३९ ननु
ष्टादिकाविषयादिषयपि विनाशिनेयः स्मयो गर्वः तेन किं न किंचिदिति मनसा मम नापि न
श्चिन्त्यापि इह परमेश्वरविश्रान्तिशालिनं त्वत्स्वरूपप्रत्यभिज्ञावशोन्मिषितेन त्वन्मयोस्मीति स्म
येन महाभिमानात्मना यास्तु तद्दर्पः तथा किं महमस्मि न वशात्मनि मामिन अपि तु मामि
परिपूर्णतया स्फुरामीत्येवंरूपः यद्वा सर्वाभिमानान् जहत् दर्पं त्वन्मयोस्मीत्यनेन जित
यामुदा कथमिव हृतायदात्मन्येव न मामिन व न एवं विधोभिमानेनापि त्वय्येव विश्रान्ता
मोस्याह ३९ चित्तयन्नापि कतत्वकोटीश्चित्तस्य चापलात् विश्राम्य भवभावकोविनानेदरमे १०

भवे ॥ ९९ ॥ स्वभावविकासं विमर्शयेदिति इदमेव मया लब्धमिदं प्राप्यं मनोरथम् यच्चैव
स्याभिमानादिच्छा इत्यादिका निर्विशेषस्य भूना: कर्तव्या परमार्थाः चिन्तयिता सकल्पापित्र
नएव यथा मोहमस्तु होवाव भासना ज्ञानक्रियास्फुटएव सिद्ध सर्वस्य जीवन इति श्रुत्यामि
ज्ञानिएति नव स्वतन्त्र परामर्शादिशाहमेव भावाकविनान चेतनस्यैव परिस्फुरणात्प्रानंदः
न च विश्रामयन अहंस्पर्श एव हाषपर्यन्त मपि विश्वदानं दरमस्तु तमेवानुभवन्नित्यतः
ययो केच स्वभिज्ञायो सर्वो मस्मा यविभवइत्यवपरिज्ञानतः विश्रान्तेन विकल्पना
प्रसरेपि महेशता इति प्रथमस्ताको विकल्पात्मक चित्त प्रशमन क्रमेणैव परतत्त्व
वेशाय उक्ततोयं मातिशय उपाया णुज्ञान मपि समाधिरसत्वं तमेवकरोतीति वि
शेषमस्तुकेनाशयः केवलं तउपायक्रमेण अयमुपायः प्ररोहमासादयतीति तच्चैव ह।
त्वाचकारेण क्रमात्मकः चित्तोभावः चित्तं चित्तेन्य पाव ॥ १०० ॥ न चैव विमृश्यमाना पि प्रमेयप्रा
वमेवतीमाह स्वात्मा सिद्ध सिद्ध लोकीय कलामात्र कथतव स्वालोच्य किं च दर्शनव स्यादि
भिन्नापि प्रमो ५ यत्स्वव प्रणिधान मात्रात इति स्वाकेनोक्त नचैदं तत्र यत्परमेश्वर परम
मात्रेकरूपा कदाचित्प्रमेयता मेति ब्रह्मव्याख्याने तोयरूपस्य कथं प्रमेयमवाप्नोति भवद्रू
पात्रिलोकी प्रस्य कलामात्रप्रमितिना शरूपा स्यात स्वालक्षेत्र स्या दि शिवोवति तेन उले
स्य: स्थानं पड्डियिक प्रस्तेत्तेणो वतविषयीकुर्यः नन्वेनदेवं एतत्कादिशी कास्त्र :य

ना॰ भ॰
टी॰
११

नः सर्वैश्वर्यगणविशेषः सर्वसर्वात्मकविवेकमूर्त्तिः परमेश्वरस्तेन सर्वेश्वरस्वामिना त्वयैव परिनिहितानीति
नहि वारेण नावयुक्तकारिणा एव श्रम्यथा ४५ नामपदानि सर्वेति नाभविष्यदिति दयालोः कः क्लेश
देववाक्जालेषु कोऽरण्यन्तर्वीमदावाग्जालानि निरूहितनाविकनत्वरूपनामिव दर्शयतः शाश्व
कलीलाः वस्तुतस्त्वशाश्वताशिशरीरमयनानाविकेनत्वरूपविश्रान्तात्मैव श्रतोयदेन श्रमवि
श्वरूपमभिज्ञात्मन नरकरवस्थपीः प्रमाणिकपनहिवारे क्लेशकफलेश्चावस्थने यद्यपि वस्तु
तोऽविश्वमयः तेन त्वयैव तत्त्वरूपमात्मा कारणं गुरूपदेशेन मम प्रसादः क्रियतां नेमन्यमाहश्री
यता यतस्त्वत्प्रसादं विना न केनापि ध्यानधारणादिक्रियाक्रमेण नीत्वा विचाररूपया कयापि
दर्पिवात्रस्यानमात्मात्मकार्थः प्रस्तुतसर्वक्रियाद्विप्रतामयमेव तत्त्वरूपभाति इति तन्म
त्समयोयुक्तःपूर्वैः प्रसादः क्रियतामित्येतदाह ४१ क्रमेणकर्मणा केनकयावाप्रतयाप्रभा
वेश्वरसोऽस्य प्रदेशात प्रसादः क्रियतां मम ४२ एवं प्रार्थनानन्तरमपिलब्धतत्त्वात्माकारोऽनुध्या
नेपितन्नमस्कारान्वेषितन्तत्त्वरूपत्वमाह ४२ नमो निरुपकार्याय त्रैलोक्योपकारिणे सर्वस्य
स्पृहनीयाय निःस्पृहायकपर्दिने ४३ व्यतिरिक्तस्योपकर्तुः उपकारस्यवाप्रभावान्निरुपकार्याय
त्वदुपकार्याय प्रतएवस्पृहनीयाभावान्निस्पृहाय कपर्दिने जटिने एतत्राभिधानेनिःस्पृहत्वा
विसेनोपनम एवमनुपकार्याय नस्पृहायापि सर्वस्याभीष्टसम्पादनेन त्रैलोक्योपकारिणा प्र
तएवस्पृहणीयायानिष्कारणमेवस्वरूपानेमलीभावापादनेनात्मस्फुरदरूपत्वेन स्पमेवशरीरपाहि
तद्रूमः इत्यनेन त्रैलोक्यानतोऽक एवतन्भगवतन्नमः अस्य भक्तिसम्पूर्णमात्मानं सामान्यात्मा। ११

श्चाघमाशाह ५२ अहो तेऽत्यन्तासेव्यकार्यायमहं तेऽमतामि यथानेन फलाभक्तिर्वर्धतेऽवश्य
मीश्वरो ५५ इत्याभित्रसत्तामप्तृहृह्ला नाम्ना श्रद्धाशाश्रयंतेऽत्यन्तापुरुषत्वा श्रयथवतेऽत्यन्ताम
वक्लेशमसमरणाणाहेतवश्नेनाहेतवप्रतिसत्तानावोऽनामेयमितिमेयमितिस्वात्मस्वपलब्धं।
प्रभावामहते नदमेइदायकार्यायश्रयोजनाय यथातेऽत्यन्तयाश्रद्धेतना श्रमीसता भक्ति
मेवाव्यतिरिक्तफलवाञ्छात्यागेन नयितेऽत्रवपति वीजवद्वाहयति कीदृशी भक्तिश्चनेनम
यीरक्षितेऽत्रवाणादेवनदैकावामित्वपफलेयसां नाम ५ एवमीदृशधानत्वत्वणपारथाव
प्राप्तिलक्षणा भक्तिा नयेशहयतिसे तेनव्यायपेवव्यामोहितावत्माह ५५ महतीयमहामाया
तवमायिमयाहतः नद्यानाविपिलोभपिमत्तोलोकः स्वयायते ५८ महतीदुरतिक्रमा
माया श्रप्तोतिःमाथिन स्वरूपगोपनपरवृत्तः श्राक्ष्यादितननहृष्टिः सुदयः तमाविवेकी
यायेतनत्रो श्रामायामपिननमयीभवति तद्विप्रसर्वेश्वन मवकतेऽन्याह ५६ श्रायमेभव
सर्वत्रक्रमेवाकरणादिवाविश्वमत्लवतव्तकनीनयेकैकाभवान ६० इमवसर्वत्रशिवा।
द्विकीहानप्रमानसर्वधिनि श्रात्मेव्यापरेयाकिंचितकरैकरणादिहपमिवाभातितेत्सवक
मवानेवेवस्वतेत्र्यएकतेः श्रवभासनात्मना क्रियया नष्ठाभासिततेनकार्यमवतु यद्विवाल
येवामितक्रियासाधकतमवाद्विनाववभासितेनाकरणादितदस्तु सर्वत्रपुनरत्रनानाकार
केवेचियात्मनास्फुरणपितैमैवेकं श्रयानपेतः स्वतंत्रः कर्त्ता श्रयस्वतत्दाभास्यतादेव
श्रयस्वतंत्रः इतिकथकर्त्तास्यात यत्ने श्रस्माद्वीनाम्य्हष्टादेकत्रेवत्ततेषात्र इत्याधितननवद

ना॰ भ॰
टी॰
१२

भिमानमात्रत्वे यदुक्तं श्रीविष्णुधर्मोत्तरे नाउक्तोनन्तमतद्वैतैः पंचपश्यनोप्य परमुनस्मयः।
सायनस्य निजभावनायद्दृष्टेर्नरके भवन्तीमरीचयः इति यतश्चैवमतः ४८ त्रिगुणात्रिपरिस्प
ष्टं दृष्टं तज्जगद्रूपमुक्तं नैभवतान्वयस्यकस्यशक्तिः कृपायवा ४९ यथा नामसतादित्रिगुणा
नायः प्रकाशमहत्तिस्थिरमात्मात्रिविधः परिस्पंदः तद्रूपाणियानिदेहप्राणादयेन्द्रियगता
विशिनो मनस्सास्वरदुःखरागादिप्रजननमरणानि इन्द्रियाणि तैः उपलक्षमात्मसमात्तु नेजगत्र
यस्यागागाससमस्तभूमाविष्णुजनतवकं नइन्द्रेनतयेनयानोतपदमवलतवपिनतत्वेवाचार्य
समेत्यमेत्रेश्वरादिभूमिभूमाहात्म्यत्रिकाशक्तिः सामर्थ्यं कृपापिवातत्रिहृदात्मानः।
पकस्यापिकदापि नेदृक्तं श्रुतावार्थेदृष्टमात्मयापिवः पाशाभिक्तं तनोविशतमभ्यादृशा
मर श्रुतयद्यापिवः मातात्मेश्वरनेनिमुक्तवानिति यतस्ततमेवाविस्मात्रशुद्धोतापंचवदे
कभावनाभावावत्रगुणदोषात्रियाह ५१ दोषापिदेवकादोषत्वामायेयः समास्थि।
तः गुणोपिवगुणाः कौतुकानामयः समास्थितः ५२ हे देव विष्णुक्रीडादिपरविषयतस्मा
चानपियः नेदृक्कवमेस्मरशेमयः सगुणवानैवयत्तत्वणो डिम्भवेरपादित्रगुणप्रकोपितत
द्विमशोस्माः सदोषाशोच्यपनतपवममास्थितः सम्यक् शुभेदापन्नाश्रासमनात्स्थित
शुभिनिविष्टः श्रुतस्य ५३ रागाद्यस्तजनानाथममनयथैवयः स्थितः लोभायापिनम
लोभनलाभालेभनायेन ५४ नेच्छव नतवायिवफलेच नमस्यनेनभगावत्कदेक
मेवइच्छयति रागः स्पृहालोभः सर्वस्ववमपरित्यागं नलाभो भवतस्मादेवशः श्रालेव १२

नेविषयायस्य ईदृशाललोभात्मानवज्ञावनाविशुद्धरतीत्याह ५· शुद्धोमहदिदं कर्मदे
वनज्ञावनात्मकम् आत्रह्मक्रियाविवक्षितमित्याहे शुद्धमोदयाथिकियेतकः ५२ वैदिकज्योतिष्टोमा
दिभावनात्मके कर्मणि स्वर्गाय्युदिति पदार्थिकृतः नज्ञावनात्मके कर्मणि तस्याप्रज्ञापने
क्रियते तदिच्छायेवसुश्रुत्थविश्रमापि कारिकृतमित्यर्थः शान्त्याद्यतिरेकधर्मविना प्रवृति
हेतुस्वात्तत्प्रभगवतात्मजयनाशुद्धतरमोधन्यते ५३ किञ्च आरंभः सर्वकार्याणां पुंसः स
र्वकर्मणां नदेनहेतयज्ञिद्रयात्मवे शापिय: पश्चि ५२ हर्षशास्तनेवसंविदवसर्वेषामोगा
पवर्गादिकार्याणां नद्याणां प्राणां नवप्रारंभसमाप्तिसंध्या निर्वर्तते यद्यपि नसंविदिद्धिसमभा
सयतिनन्याथित्वदाभासितापामकै: कोपिमहिमाशालीत्याह ५३ यावद्भनरसास्वादसहस्रगुण:
विस्तर: नहं क्रियमणीरूपाना प्रथमात्मयवहरूपते ५४ यद्यदुन्नरेपावद्भन्नरेहेनाथ्य प्रजनीय:
स्वरूपसमावेशात्मायस्वड्क्रियम: सरवयरमानेदमयहत्यापोद्धरेनेनापनेनक्रापियावद्भन्न
रेकमानकर्मशास्त्रादानावसेकाराणां आनंदसंदोहनाम् ग्रहसंघातनिसात्योविस्तरोवि
स्तारोहरूपते नहं क्रियेवानरो नदृष्टहृष्टा: ५४ यस्मानंदमयपदार्थविनरति आत्माधरूपणाद:
विस्तरहृष्यशाहविषय: शाहुरिस्वन: पश्चनेवावशाहेस्यशाहविषयनियमितत्वात् यतएवं
नेन ५५ उपसंहरतिकामायकामायतिमनन्वते प्रवतमितसामायसामायस्वामिनेनम
५५ संहरमयादेव्यास्वात्मप्रशात्यावर्ततेय: स्वामीचिदात्मा महेश्वर: ५६ शक्तिरूपनिजो
नेमानसमितसमस्तमयवेड: अतएवव्यतिरिकाद्वितीयाधीभावान् उपसमीपेआत्मस्य

ना.भ.
टी.
१३
13

संहृतकामः त्वमेव स्मरकारतिस्वरूपः अतएव विहरणेन त्वं सर्वा मायन्ति स्मरति क्रियायोवैचित्र्य
विस्तृतिं निवर्तितस्वात्मानि प्रथयन्तु यः तस्मै नमः इत्यन्तरेण क्रमेणार्थः वा इहन तद्दृश्य मन्मथा
वस्थायति मार्गामिनं शुभे काले कलामादिषु निःस्पन्दवर्तमानयमोदर्निर्भरक्रीडामयेलोकलते
भावविस्तारयित्रे इमां देहार्धधारिणीं शून्तचेद्रकलाभरणायन मइत्यर्थः मन्मथदाहिनोपि
वश्रालवेनोद्दीपनविभावसंपूर्णसामान्यशृङ्गारनिविष्टत्वमित्याकूतिसेव्यमानि इत्येटमस्य
येषु के अथवा उपसंहृताः भक्तिमतः परिहरणे स्वरूपप्रथनेन प्रशमिताः सर्वे कामा अभिला
षाः येन ननु एवं च कामायन्ति अतः नवते सर्वे कालेमोत्तललाम समाक्षेपमयेदर्शयित्रे त्वामि
नेनमः इत्ययमत्रार्थः एवं तावद्भक्तिरविरागपरिवर्त्ता श्रवणपवासितयापि तु यदि वशिन
स्वमायाशक्तिः मां विसृजत्वस्वरूपमप्रकटीकरोतितत ५५ किमशक्तः करोमीति सर्वज्ञान्न्या
वस्यतः सर्वोत्कृष्टिकाशक्तिः शाक्तारीशरणामम ५६ क्रीडामयमहेश्वरमयाशक्त्याक
याविद्धज्ञानदशायोगामाहितनादाशक्तः किमहं करोमि न किंचिदिति सर्वशरीरमनोवा
ग्व्यापारेषु अन्यथावस्यतः कर्तव्यावसायमहन्ततः परमेश्वरनियोगतः कादिशीकस्य
ममपराह्वयप्रथात्मकश्रेयस्कारणा कर्तृत्वसम्बन्धिनी शक्तिः सर्वापहर्त्री हे कप
याजनाशरणामेव मा पुनः कृत्वा पश्चिम्यतीत्यर्थः ॥ नचैवं वक्तव्यं शंकरात्रा
यहेकप्रयोजनः अन्यस्तु कश्चिदीश्वरो मह्यं को भविष्यतीति यतः ५६ गुणा
तीतस्पन्निर्दिष्टेति श्लेषातिशयात्मनः लभ्यतेभवक्रोशपरः प्रतिनियमित्वं ५७ १३

हे भव यथ कोशकात्मना ऽपणा नित्यावेष्ठितमनादिगुणयोगात्मायया समावृणो नानाभवति
तत्र गुणातीतः स्वतेज्यविदेकस्वभावतिरीति नाहं प्रगल्भतव मशामायेषिकः प्रतिनिधिस्वल्पाहि
विनोभेदकत्वकस्यापि भावात् अतः कथं पापिनक्षकेश्वराशंका अतएव परमेश्वरः स्वतेजः
स्वकर्तानेकेककोभावानित्यादिनालिंहानिः शक्तातिशयात्मायानिपादितसकलो।
कर्षस्वभावः निहेहनिपाटसमुत्सितसर्वातिशयः महामायामायाविदेकमात्रस्वरूप
आत्मायस्यानियोज्यम् अतस्तुतेवेवशिनोमायया क्वविषक्कानेव्यामोहमानात्स्वदे
काशायतनामेवतारेऽकदामः ५१ यदाह निहेतुनित्यायोवतयामानिमतिधमो वयं।
व्यामदेयापिमायया मेयया तव ५८ हे प्रभो दासवत्सलानिर्हेतुपरमाहयरूपे तथावे
शकालाकारेभ्यः उपाधिभ्यानिष्कान्तेनौयमहादेवे ननुपर्यङ्ककादिरूपयात्मानिमतिन
यातेननिष्क्रियानिष्ठापितेपि वयमत्यापिई प्रशोप्रवोधयपारामथितुच्छाश्रपितवशिनः
अमयया मायया वञ्चामहे मनाङ्मात्रदेहयमार नामस्कारनेनम्यामहे अतः स्वामिन
नवेवेनहिदंतकान्त्य ततयाकृत यथा प्रेयमायायामस्कारोपि अस्माकंनहिसानाशास्य
ति नत्वंमयापि स्वस्त्वाच उन्मलितापिशानप्रोदलितापिमहत्स्वगुः गौणामेवाप्यथा
हेतिद्वागनशरणोशिवः इति ५८ नचैतत्यशमेनक्त्वा मदयतः ॥ अश्लीमादिगुणावाम
सदैश्वर्यंभवतयः अमीभवभवद्भक्तिकल्पपादपपल्लवाः ५९ अणिमाद्यवाप्तिः ब्रह्मादी
नामसदैश्वर्यमसदाशिवादीनां भवन्तयः शुद्धात्मना मितेनभक्तिकल्पद्रुमस्यपल्लवाः न ...

ना.भै.
टी.
१४
14

स्मानि फलानि वा कुसुमं यस्य नक्ति किमयं ते फलं तन्नाम्यौ तेव यन्तस्य भवतं यत्त्वङ्के:
पल्लवः ततो भवद्भिः किं भाजा मस्माकं तस्य सादाम्याया संस्कारा वश्यनस्य तोम्याशयशेष
उक्तं च श्रीविज्ञानभैरवे भक्त्युद्रेकाद्विरक्तस्य यादृशी जायते मतिः सा शक्तिः शाङ्करी नि
त्यं भावयेत्ततः शिवः इति इति एव भक्त्युद्रेकेणैव निर्गलित निःशेषदेहसंस्कारा
महेश्वरतन्मयता मे वाशासनाह ८० यायात्कुत्रैव तत्र का सिमर्वः कालो भवन्मयः इतिल
ग्नापि कहि वेलप्यमेनाथ कथ्यतां मम ८१ दिश्यते इति दिक् देशः यत्किञ्चिन्मयं सामा
देशः क्रियात्मा वा कालः स सर्वे स्तव मानता श्रिदेकात्म्येन ते न व्याप्येत लेशोऽपि श्रामादि
नोऽपि विश्वमयस्त्वं कदा कहि लप्यमेगालित सत्वं तमद देहसंस्कारकला विद्वेनदात्मसांद्वेवः
कदाप्यामहे इमततवा यस्वामि त्वां सानामादेशपतां भित गाढ पौविवयप्रणाय तिनि भवता किं:
पुनर्भक्तिमतां ज्ञानमसक्तां तेमाह ८२ नमः प्रसन्नसत्त्व हन्त मानेसैकनिवासिने भूरिभूति
मिताङ्गाय महाहंसाय शम्भवे ८३ शम्भवे महाहंसाय नमः हंसं तप्राग्वत् महत्त्वं तु सर्वदे
वतारूढरूपत्वात् सर्वपर्वहिश्यमानतः स्ववितसर्वसंहार रूपहानम समादानयमत्वाद्दसा:
शम्भस्ततेषामपि सर्गसंहारकृदिति महाहंसः अत एव श्रीस्वच्छन्दे शिवाय मेण हंसस्त्व।
इत्यपर्णस्य शान्तो वेहस्य इत्याद्युक्तम कीदृशाय शम्भवे प्रसन्नभवद्भक्तिसरणानान्तिके स्थि
तिः सत्यायपन सतहृनानावस्थावनात्मकभवप्रवारितानामानसे चेतस्त्वेकस्मिन्निवस
ति अगृहितात्मतेनस्फुरणितात्क्षोत्यैन यत्तस्मैन तथा भूरिः महतो विश्वे विथ्यात्मामा १४

याभूतिः विभवः तया सितं सेवकं श्रेयं ज्ञानक्रियात्मकशक्तिरूपस्वरूपयस्य तस्मै महाहेम
स्वर्णमयमानसाख्यसरोनिवासी भूतिश्रुनिवत् सितो गोभवतोऽरवरणानाथः ॥ ६१ ॥ अतस्व
हेतोरुन्नतनमस्यातिः स्वष्टा शोषभवेयना बेर्दयदीपिकामेसनाथ बङ्किदीपिका ॥ ६२ ॥
हेनाथ बङ्कि निरेवप्रकाशकतादीपोशिखा बेद्यायस्य भवदीय महाप्रकाशस्य दीपिका ।
त्वमभिव्यक्तिकाल कीदृशः सो हेतोरुन्नतनमस्यातिः श्रव्यातिकदर्थनायया तथास्व
हृदयस्य शोषभवे यनेसंसारदाहयया दीपशिखा कृतकज्जलात्मकतमस्यातिरदयस्य सम
वतिः स्वदीप्रकाशयत्यतो विलक्षणोयतेऽष्टायदीपिकेनिव्यतिरेकालंकारः ॥ ६३ ॥ रूपान्तरे
णविरसशृङ्गारे विसृष्टानेकमहीजगर्भं त्रैलोक्यनाटकम् प्रस्ताव्यहरमहन्तेऽनन्तः काव्यः
कविः त्वमः ॥ ६४ ॥ हे हर विसृष्टसहरणा पर भवाभवानि भवरूप त्रैलोक्यवाणीगणाहार्यमानिका
दिविविधयमयोगान्नाटकमिव प्रभिनेयकाव्यमिव प्रस्ताव्य प्रकमयसहन्तेप्रशमयिते
त्वत्तोऽन्यः कः कविः प्रजापतिः त्वमः न कश्चिदित्यर्थः कीदृशो विसृष्टमुत्पादितं अनेकम
नात्वेतनस्यद शर्मानानां भावानां वीजमायाप्रकृत्यादि गर्भेन्त्वयस्य नाटकाव्यचकाव्यवि
शेषप्रस्तावनायांमुखमेषिनाप्रस्ताव्यसत्तेपणापहित्यसहन्ते निर्वहणसंधिना निर्वाह
यितं कश्चिदन्यथापि इत्थंः कविः शक्तोभवतिन सर्वः यदाह नाटके - - - - - -
लिकीटस्यटकेविसृष्टानि - - - - - - - - सेवयीजादिकम - - - - - - यस्मिन्नेयो
यस्य - - - - - गर्भोवमर्शो निर्वहणं - - - - - - - - राज्यलाभादेः प्रयोजनादीनिगर्भसंधौ

ना॰ भ॰
टी॰
१५
15

निलिप्येते यदा हंसमरालेश्वनिः बीजं बिंदुपताकाश्च प्रकरी कार्यमेव च प्रणंप्रकृतयः पंचगर्भसं
धौ व्यवस्थिताः इति पूर्वावस्थारूपं शरदृश्यं मानवैश्यं वेन घमानव यत्र कृतानुपयोगीति नाकम्
यतोनानामः कश्चिवकं तेनमः नतः ६५ नमस्सद्भमताकं तेमसंस्तेमत्समेवरा स्वतंत्रायायास्वतः
त्रायवायेशप्रैकशालिनीः ६६ सतोविद्यमानानां नराद्विति नामसर्थोनां श्रमस्तेसंहारे श्रमस्ततावा
महतेनाव्याप्यापात्म्यानशून्यानामस्तेपुनर्जनेन कर्तुं स्वतंत्राय श्रनम्यापेत्तसामर्थ्याय तथा
श्रत्तेत्राणांसर्वेषामवब्रह्मादीनां पालिकायवायेश्वर्याणि उन्मादविनाशविभवाः तेश्रम
तेत्रायवायेश्वर्यः लाभेदनस्फुरद्धिः एकः श्रीद्धतीयः शालतेस्माचतेयस्तस्मै ६६ भक्तप्रि
श्रयप्रकाशितनामिकुलस्वरूपं भगवंतं पुनरपि स्तौति समाह त्रैलोक्यं त्रयीयावानानंदः कश्च
दीहृदते सविंद्रं येस्तेवेदेदेवमानंदसागरस्य ६७ व्याख्यातस्वरूपेत्रैलोक्येयावान् निरतिशयः
कश्चित् प्राणिवान् सकलश्रमापोयेमानंदः स्फुरतिसर्वेपवयस्यानिदुः विंदुरमायंक्रीडा
द्विपरमानंदसागरमपूर्णतानंदसमुद्रं वेदसमाविशामि स्यचनतमपरिमितानंदेऽपिकाशी भावि
नःविनःपरमानंदमाविशतियोगिजनः इस्थुपदेशाद्दर्शिता यथाकेश्चीविज्ञानभैरवतंत्रेपि
पानश्रुतोल्लासरसानंदविजृंभणात् भावयेद्भरितावस्थाम्महानंदस्ततोभवेत् इति यत्तद्दृश्यादेव
स्ततः ६७ श्रहोब्रह्मादयोयस्मायेविश्वक्रान्यसकथम् नमोनमःशिवायेतिजपन्माल्ला
दविह्वलाः ६८ विश्वक्रान्यसकथंकृतानंदकाशीभावेनत्राक्लादेनजपवशास्मिश्च
तेनश्रानंदेनविह्वलाःविस्थाविवहारः किंच ६९ निष्कामश्यापि कामानाम ननानाविधाशिन १५

अनादिनेपिविश्वस्य भोक्तेभवतेमोक्तेन ९९ पादपूर्णानेदनादेवकामेभ्यः अभिलाषेभ्योनि
छानायापिविविधभोगापवर्गात्मकानांकाम्यमानानामर्थानांसंपादकाय नथाअनादिने
पिविश्वस्य आदिमूनाद्वितीयरूपेणापि नित्य स्वभिन्नलाभितस्य विश्वस्य भोग्यस्य अन्तस्यभोक्तेच।
मन्के ये यस्याचकामाः नसंति सकथंतानदहाति यस्सअनादी अनेदनशीलः सकथंविश्वस्य
भोक्ता स्यादितिविरोधालंकारः किंच ९९ त्रमसि त्रिभुवनारंभमूलप्रकृतिमीश्वरम् लिंगेनो
पकारेकेयुतसंपूर्णायर्मेणः १० त्रिभुवनशाश्वत तदारंभमूलप्रकृतिमितिसर्वकारणम्
अतएवेश्वरंसर्वत्र अप्रतिहतसामर्थ्यसंपूर्णाः सर्वात्तिगागीयमैः स्वानयात्मास्वभावोयस्य
तस्मान्केरुणोपकारस्ताविनैश्वर्यलाभेनलिप्यसन नाथैयस्य सर्वेहितत्रह्माद्याः मेदपूरागो
वविनीशानमहितिश्रुतिविशुद्धःकृताः शपिव १० महत्त्वप्राप्त्यर्थंकृतम्बुमोहाय मलिनीकृताः
स्तेयास्मिन्वसीदतिमतयस्तं शिवंनुमः ११ पंचमायावैन मशकानाता महत्त्वगुरुत्व
प्रयक्षत्कनकगाढिताद्यात्रयाजननसंकटेषुविषयेषुमाहात्त्वेनमायास्फारेणमलिनीकृ
ताःस्थानितनाविकत्थकाशामतयस्तविदायास्मिन्स्तेविसहमारेमतिप्रसीदतिमायाका
लयशक्तिमानेनतानवमः नायेनेतेशिवश्रेयोमयत्नमः श्रीमदेनविमर्शामः १२ सर्वमेतत
यद्वस्तुकस्मिन्नाहयभामवतनपवेहयमुशक्तिरभगुराय दिव्याय मनायेनत्रैलोकास्यलया
दया १३ इत्थयेवयात्रैलोकलयाद्यक्नस्यकिंयदेतत् अन्यत्तदवदेकायतनेहनिर्मेयरा
किरवनायंः १४ नवैवयोजिगीलस्तानयामिमाह ॐकमोपियमुहिष्पदेवस्यास्तकनेपरम्

ना॰ भ॰
टी॰
१६
70

त्वत्कृतं नमनापि मोक्षं भयेनोत्पन्ननमोमि भोः १२ देवः श्रीक्रीडादिपरः परमेश्वर एवाहं सर्वमिदं
करोमीति धिया क्रियमाणे कर्मणि ते निषिद्धकर्मणि कर्मसत्कृते यत्र श्रुमेयादि सत्कृतमपि फ॰
लाभिलाषमुषितमानसेन मया क्रियते तत्तत्कर्मेति मया वदेमद भावनाभावाभावात्मा यत्क
रणात देवसत्कृतं तत्कृतं मया वा सर्वं तत्त्वा सो सिभोरिति नैना तु नरेणा परमेश्वरे सर्वरूपमालामा
त्मानि भुत्वाभावेनावसर शाति यत्नेईश्वरान्नमतः १३ एवं मुमुक्षा शुद्धिनोमि सहरूपएवं कर्यामि
नः इति भक्तिरसाम्नाना यस्या यावत्स्पृजेत् हि १४ एवं सर्वदशासु विस्मयेन नस्फुरन्तु
मुक्षाशुद्धीनो मिसर्वात्मीकृत एवास्मि एवं वहे शासिस्मान्नानक्तो नो मि सर्वदेवो विश्वकाशरूपत
यास्फुट एवास्मि स्फुरत्स्थितः अत एव नः अस्माकं कयामि न क्वापि विशेष शुद्धिन शक्तो
षि सर्वे स्माकेन न मयमेव वक्तास्मि न स्थिता मितीदृशेन सतताद ततत्त्व भावेशात्मना भ॰
क्तिरसेन पूर्णात्मानाः योहोपि न संविदः ते मृजेहि महादेवे यावत्तिरामसमान श्रुत्सति सर्वद
शासु श्रमर्पिते मनत्रुश्रविश्रावृत्तिव्यवधानेऽवराम शान्तिः अत एव धन्याः परं इविण शूणाः वि
हत्तृणास्ये १४ किंच त्वमस्माकंरग्रज्नस्मा स्वतः शुक्रनेः परतः परम यस्य वेदात्मिका ते यम
होगम्भीरसुन्दरी १५ अगादिवेद्र यश्रयत्परं शुक्रतदभेदा विमर्शामय वा यादिस्य प्रतिभा
मकरूपत्वाद्वतेजाद्रयं तेनापि परं वा यादितस्र रूपेण त्वमसि यस्य वेदात्मिका श्रुतिर्ज्ञाना नियो
गाः कर्मकाण्ड देवताकाण्ड ज्ञानकाण्ड वाक्यकवाक्यता ज्ञानस्याके छिदेव प्राप्यता गम्भीरा
विज्ञानमाने देवेस्य निवेदाते प्रथति पादितेह प्रापरमानदाविश्रान्ति प्रदेता सुन्दरी १६

एवं च श्रुतिमिदं धैनायमाशयः यन्नियोगरूपाज्ञानामयं वेदार्थः स नियोक्तारं विना ज्ञातुमशक्य
पद्यते अन्यथा जडस्य शब्दस्य महार्थतयार्थवत्त्वं नियोक्तृत्वं वा स्यात् नियोक्तृत्वं च भगवतो गा
यत्रे वा कर्मणि श्रुतिर्यज्ञोऽज्ञानवेत्यते यदभियास्यति गायत्र्यामीयते यस्यापि यो तज्ञः
प्रवाहकम इति एवमाज्ञारूपनियोगविचारलब्धनियोक्तारं स्वतो विधिवाक्यार्थे पद्ल
स्यापि स्वस्वरूपमेवेत्यभिधत्ते १५ विधिरादिनयानोसि विश्वस्य परमेश्वर यमयामः श्रु
तेर्य स्वेनानमकर्तो भवेत् १६ यजेत न हिंस्यादित्यादिरूपो यो विधिः कर्तव्यतरप्रविभा
गादिरति तस्मिन् विधौ विधाता प्रतो विहितार्थानुष्ठानात् फलाविर्भावः सर्वोपि त्वम
वरूप एव विदन्नात्यादि विधादिरूपतया भासमेव इत्यर्थः अन्यथा विश्वस्य यो धर्मयामाधि
विद्रूपभावपारस्पदः अद्भुतः भयदितनवनः तत्कृतो भवेत् तां विना नैव भवेत् प्रकाश
मिति विना कस्यापि प्रकाशनादित्यर्थः यदाहुः श्रुतिविदः तमेव भान्तमनुभाति सर्वं त
स्य भासा सर्वमिदं विभाति इति विधिरेव च भावनापरोऽपि कृतो नरः यदिष्क्रमताभ्यासे
ण सर्वं भगवन्मयतः कस्माकर्मकाण्डपूर्वज्ञानमेव नोपादिश्यते कथं च ज्ञानकाण्डपूर्वतदेव
निषिध्यते इति संशयः प्रशमयति स्म निर्ह्वारेण १८ नमस्ते भव संभ्रान्त भ्रान्तिमुद्रांभिदेत ज्ञा
नानदेवान्तिके हे देव हतनाविहन्यते ११ हे देव स्वतः प्रबोधित भवसंसारे ये संभ्रान्ताः तन्मायाश
क्तिवशाद्भ्रान्तपृष्ठाः तत एवं भेदात्मकतान्यकर्मनिष्ठाः तेषां एवकल्याणतो नाभेदभ्रान्ति
मुद्रां वासितज्ञानकस्ता यो विदन्नर्घसकाय तथा ज्ञानानन्दपरमाद्वयरूपविज्ञानमानन्दमयं

ना॰ भ॰
टी॰
१७
17

हृन्नाद्यमेरहस्यनादयोगपाद्ययाक्षायपस्याघोगणान्यानि विहृतानेस्फटीकुर्वते तन्मयं नमः
पवचयत्सर्वं पत्तनयाकर्मकाण्डस्वरूपं भगवता हृदयेन दर्शितं ततदेवमछेहपादयतेनास्तुप
गमज्ञानकाण्डस्यार्थवादत्वमुच्यते अथवा भगवतेनैव स्वेच्छादिकं स्वतन्त्रहृदयत्वायततोदृश
स्ममेवतोव्यामोहिताः स्थापिताः मेश्रीनिमिसंपपाठः यथापरमेश्वरस्तत्रेदहृदं मे हिताटि
शास्त्रग्रन्थानिबुद्धाख्यविदं ज्ञानं नैतद्विहृणानि तथा अस्माकमपि मायाशुद्धाविलाभिनाताना
नेटमेवप्रकाशयतेइत्याह ११ यस्याः प्राप्त्येन पर्यन्तविशेषः केसेनारस्थः मायात्मकनिमेवता
मुसक्तापातनः शिवः १८ यस्याः चिदेमदाप्रयात्मनो मायाख्याः पर्यन्तस्य विशेषः परकाष्ठा
विदहत्रयमयताशामिलत्वणः केवलाद्यादिभिः प्रमातृभिः केः मनोरथैः प्राप्यतसर्वस्यमनोरथा
नामण्डविषयः नो मायात्मकनिमेषणामुस्मन स्वरूपान्मेषभावेणावापहृतन् शिवः
श्रुयापदः नः अस्मान् पातु मायासंस्कारशेषवाराद्दत्व १८ यथा शास्त्रान्तिनो ज्ञा।
पिविनावतिष्ठते मायापर्यन्तविशेषोयाहृत्यभक्तिभाजामेवदर्शनेयासपत्नसुत्सकटयते
१८ वेगायस्यगतिर्गुर्वी ज्ञानस्यपरमाश्रियम् नेस्वस्यस्यपराकोटिविश्रुतात्वप्रभो
प्रभुः १९ हृप्रभोपरमेश्वरवेदाद्यस्याविषयवेत् स्य स्वगुर्वीकाष्ठाप्राप्ताससदा।
शिवादिपदक्षपितः एवन्मन्यमानाः गतिप्रतीति तथाज्ञानस्य तन्नावबोधस्य।
परमावेशवनाकुलपाशुपताद्युक्तौमितज्ञानहान्या विश्रान्तीणांविश्रव
मयाचिदानन्दसुन्दरस्वतत्त्रसनतनावभास्वरपरमाद्वयस्वात्मप्रथातैपाः।

यथा त्र्यंबकोऽप्यैश्वर्यशोभिविभूतिं तथापि नेष्ट हस्तस्य यो मस्तानां लक्ष्मीश्च सुपायानेश्वर्याणां वैशु त्र्यस्य
वपरां पाराधिरूपकोटिं सकलस्य द्रामयस्यानां यपहलनेरूपाय दाहस्य कश्चित् अथवा नेः
भवन तेऽसर्वतः एकदेशस्थिते यत्कृपायाः अतस्ते तेनूनं नानविदंतितेइति एवमीदृशानिस्पृह
तस्य परां कोटिं विज्ञानितेय विश्रुतिवहतिते धामायाया पारदृश्यानां वशः निरर्गलामतवदा
मा अतेश्वदृशानामस्माकं तस्मुत्मषमात्रेणैव मायांसुश्लासी यथः अमामान्यश्रुतावश
गुरित्वमह १८ ब्रह्मणोऽपि भवो इसकस्येनशक्त्वमीशितः जगकल्याणं कल्याणं किय
न मितिवेतिकः १९ जगतो विश्वस्यमध्यपकल्याणमीशसदाशिवोशिवाः तथामपिके
ल्याणमूर्णिविदानंदघनस्वात्मस्वरूपेनैव अत्र यादृकं कियन्माहात्म्यमित्येनको वेत्ति अ
परिच्छेद्यमहिमामोऽयथः यतो ब्रह्मणोऽपि महाप्रकाशरूपस्य वेदान्तापास्यस्य भवान्तुस
म्यानयशक्तिमयवेनो तकृष्णामिविश्वनिर्माणशक्तिदानेन हृहकस्य यत्र कर्ममयोनि
महत्त्वस्य तस्मिन् तामेदृशेदृश समवः सर्वेषु नानानतो भवति भावतेति तथान पुसकः
मितत्वाय परेश्वस्य फलेकियत् तयोर्हृषीनिरायाकोवेतस्मात्तत्किमदृशीइति तथाकस्य
अपारः शिवानस्य इशितः हे ईशः अपितु सर्वस्येवस्वामी १९ किमन्यैर्वभूमिः किंवहहैः
स्वामिभिस्तथा सर्वस्यानममेशत्वयरूद्रनाम्भवाम्भवाणि २० हे ईश सर्वत्र यभवनशील
सर्वज्ञाद्य ग्रादिवेषु तास्यानेप्रमेरा मम वतत्रयकतेव सर्वेकरोषि यतो उहमस्य भवाणेवा
रूपगजगतामप्यशक्तेऽनेसंपादयामि अतः किमन्यैर्ब्रह्मादिभिः एवमाछ्य मत्किमतो मिथि

ना. भ. टी. १८
18

तथा च समस्तवर्णना चोदितमाह ८ जयन्ति मोहमायादिमलसंक्षालनक्षमाः शैवयोगबलाकृ
ष्टा दिव्यपीयूषविप्रुषः ८। मोहः शरीरात्मताणवं मलम् मायामायीयं शरीरादि शब्दात्कार्मं पा
पामलानां समस्तक्षालने क्षमसमर्थाः शक्ताः शैवयोगबलेन माहेश्वरसमावेशप्रकर्षेणाप्रा
कृष्टाः मायादशानुरुद्धा देवानीताः दिव्यपीयूषविप्रुषः परमानन्दकणाः अपि जयन्ति सर्वो
त्कर्षेण वर्तन्ते एवमपि व्युत्थानावसरेषु सर्वदा समावेशाय यत्नपरमेश्वरो ममतीक्रियाणानीः
कारयेदित्याशंसमाह ८ नाथ प्राणीयते यस्याधिपा तेजः शैवादृक्म दृश्यदपि कश्चिद्
मयियः मन्यश्च प्रभुः ८ यस्य समस्तुः प्रातः वादित्यस्य मस्ववाधितेजोभिरण्ड्यानितः वाह्या कि
रणप्रायाणा यत्रोव्यमात्राधियायामवैप्रात्मतीना चोदकतनकते व्यायस्वमायपाहकनीय
ते सम्यते स प्रभुः सर्वेशाशभवनशीलः कश्चिदस्माकं व्युत्थानावसरोऽस्मन्मायियः सर्वात्ते
हेतीः समावेशान्मौन मन्ये परमेश्वरशास्त्रपायेवोदयन व्यक्तकृतानां व्यापारते प्राघम
राहयेन मन्ये इत्यस्याचायमाशयः यदेव शायमेव प्रतिपादितं भगवतो विश्वपौण्ड्रवाद
कतमहार्दः पदोङ्किखवच्छमावेत्तापि समावेशापित्रियैतां वत्रुमते इतितकतरकेवघातेषां।
ममन्येथवादेनेति पृथ्वाकृते समावेशागाथेनया स्वाभेदम प्रणपृथिव्यादिमूर्ता विपि
मामेकायपियरूपेण यापि वाशार्थेनया तदिमप्रमन्नः समावेशादशा समायाको
लूषापशमनतिमेलीभूतस्मात्सर्वेकाछ्येमिसर्वो मे पृथिव्यादिमूर्तिपु सर्वमयमेव
रूपमविलेवितमेवप्रकटयन्नासीनं तदाह ८ प्रहृष्टं तैक्रिमकस्मात्मामपि स्तुतोनतः १८

स्थितम् शाश्वतीं कदाचिदपि यज्ञात्मन: सर्वं करिष्यामि प० ४ इत्येवमादियजमानेनाभि: स्तुति
भिर्भगवानेव स्तूयत इति दैत्यनामापि नास्ति मम स्तुतिपदाशय: करिष्यामीति स्तिप्रव
चेनेल ह युक्तो चेयसंभावनायत: प० ४ वस्तुतस्तु पदार्थानां प्रायेण स्वार्थक्रियाकरत्वं भ
वतस्त्वीशनामापि मोक्षपर्यन्तसिद्धिदम् प० ४ हे ईश सर्वेषां तत्तद्भुवनं तदायित्वात् त्वम्
एव पदार्थानां निजनिजोचितनन्दर्थक्रियाक्षम प्रायेण लोकस्थित्या वस्तुतस्त्वपरम
थ: भवतस्तु पुनरेतेनामापि ध्यायतामिष्टतरं निर्वाणान्तं तु प्रामाणिकमोक्षपर्यन्तम सिद्धि
सिद्धिदातीति ... पापामात्यानां प्रायेण स्वकालोलाकस्थितिमात्रं कं परमार्थतस्तु
विश्वस्य भगवन्मयत्वेनैव वस्तुतस्त्वमिति ध्वनति को वा न लोको नरत्वमहिमत्वाह मु
दृश्यते ... शक्तियानेन यानाश्रको मनसो वा विस्मित:
हेनाथ ... दिव्यानां तत्र तत्र स्वादिरूपतां चेतनागात जीवव
न देवचित्रतस्पति: ... मनसा मनेन शाश्वता स्थिति सर्वविस्मृतानि वि
... निश्चलतया तेन सर्वं तस्य न ... विध्यातिक: साम ... तयाव द
कान्त्यभावनामयेन प्रशस्तेन मनसा ... मन स्वीकावान विस्मित: सर्वएव विस्मयम हे
... मानिक ... न: ... मानेन दमयाप्य किं च प० ५
... स्वामि: स्व ...
प० ६ स्व ... मामान्यालवो कारिणां तस्मात्: स्वाभेदेन विश्व: शाम: यस्य सर्वव्यापिनी

स्मृतिरपि भगवतो ऽनेन कर्तुमशक्यता तु धुनं हृदशक्तिसमावेशस्वीकरीकर्तुं हेलामात्रेणास्मे।
पादयति तथाहुः । त्वमकलङ्कः खनिपातसमायायामोमाहुह्ण स्वविमर्शपरमानंदमयीकर्तुं पं
कवीनां धनमोपनमासमर्थ्य यथैव गृणिति हता यतश्चैवविपातुननमासमाश्या भगवानतो
ह ८६ जयन्ति गीतयो यासां स महायः परमेश्वरः । यत्राह्नापि महात्मनः कीर्यते ऊलकाङ्कैः
८७ महान् शक्तिपातवशान्निःस्व समावेशस्वशास्त्रिकस्वीकृत ग्रात्मा ये यो न ऽऽप्रोक्तनीया
यदीयन नास्तापि अन्यानां स्थायायाश्रुतिपथगतेन ऊलकाङ्कैः कीर्यते ऊवरपि समाव
शयेन नदीयमस्य मावहात्मा न स्याम सर्शपवाः गीत योपि स्त्वति स्वकेयापि जयेति सर्वोत्क
र्षणवर्तते न तत्वोपमाने किमन्यस्तीति यतन तथा लकान्नाणादृ ८७ भवानिवभवानेवभवे
यदि पासम स्वशक्तिव्यूहसवपुळ येला कारमसहति: ८८ भवदुनिशा शासवत स्वामामिक्षा
दृशानीनाव्यूहनविधिनिवगणाग्रयानभावप्रकाशनेन सर्वपुळनिर्वाहिते शात्कवपस्यं ।
लोकस्य ग्रारम्भ सम्पनीयेन सतमेवया दिपरं केवलं समायाग्णमित्यर्थः । ग्रनस्य ८८ मग्रो।
स्मिमणीयामसमेत्रौ तनः क्रुतापरः समसदाहिते मेत्रे तन्मत्रः स्यायस्यायभ्रा हृपभीयः के
श्चि च तद्धलनवात्मादिः सतत ग्रातापुमोपुणाहविमर्शपरमार्थमेत्र:सततमेवतत्मग्रशमहाप्र
काशात्मकमेव ग्रस्य मेत्रस्य मेत्रस्य चमेत्रेयिनापरामर्शकत्वमेव ग्रमस्य कस्यचिद्रपिचिद।
तिरिक्तस्याभावात् ग्रतस्सततमीदृशाः तमेत्रमेत्रमस्यमेत्रयितत्रपमसदा हियपव हृदये
न तमेव शाकैरविद्यानामसोय स्तत्यासोविगलेन मन्त्रमन्त्रमन्त्रयितं भागात्कदेकमयपवमावेय १९

उ अंकंव श्रीश्रीकृंवसंहितायाम् ॥ ह्यथ स्त्रे ग्रः ह्यथ स्त्रे गीनमिश्रतिकदाचन ज्ञानस्त्र लमि।
दसर्वं मज्जातानेवसिद्धानि इति यतस्त्रे द्जातास्मिन्नाह ॥ ५४ ॥ भाउपः सत्यासेकल्पस्त्रमाता
यस्य सोप्यहम् संसारीति किमीशोत्रह्मभः सोपि ज्ञतसत्यि ॥ ५० ॥ यस्य समभाउपः प्रका
शाच्चतः सत्यसेकल्पः नाविकप्राणिहं विमर्शमयः आत्मानेन सोप्यहं ईहक्ष्मारवृपः स
मारी संसारावस्थायावीर्ण्यते किं मद्हनेवेष्टाम् ॥ ग्रपितनेमवायमहस्फटमेव स्फुरामि यत्र
शुन्यान्तदशायाम् समाधिसमस्फारस्तुतायां किंचिन्मात्रे देहादि ग्रायमिन मनाक्तसा
तिनमिव स्फुरानिस किं स्वमः स्फुटस्य देहादि प्रमातृ नस्य भावं किंचिद्देवत्वभासमेन स्वमः।
सभावान्तेस्वव नायिविद्वेकं द्रेपनके ॥ यत्र त्वमेव नयत्र या तीन स्फारमयो समभात्मान
के स्वस्वभाभासनान्नद्रामनाशुत्र यस्यकस्याप्यभावात नत्त्वेया संसारिनस्वशातायापिस्फुर
णानाल्लीतिमद्ववाशुवपवाहम यतस्त्वतमेवाहमवेयास्फुरत्यैतिः ॥ ननद्दनामकश्चि
दन्यः किंचित्कराणिम्ये नेवानुनेस्यामिनाहस्भावेशुशामतेन सर्वकर्मतत्फलेसत्याम्मि।
नायत्नमयमेवेश्वर्यं तदेवेक स्त्रायामितिसामान्याज्ञाह ॥ ५० ॥ नद्दमेवातदयाम्पनदेक
सुपणनिमत नीयकर्मफलन्यासक्नुतामेश्वर्यमीशायत ॥ ५१ ॥ श्रमेतीग्रनस्वमविभागंच
ग्रामोहद्देत्त्वज्ञनादिसगृह तत्रमवेयामप्रक षोपकषेवबोदज्ञाद्यातयत्रनतद्ग्राम
सर्वोकर्ष ग्रतपेवपपानिमत ग्रतन्यसुत्वेशप्लिनाम्स्याथम ॥ एवमीहशाव स्वतन्त्र।
परामर्शो च्छलितः स्वात्मानमेव स्वाच्चमानयोह ॥ ५२ ॥ नमः कारनापदहनेकादानमप

देनवा योसौ सर्वपितास्माकं देवदेवो वृषभध्वजः वृषो धर्मः स देवस्य गुणो वेदकः क्रियात्मकः प
ञ्चैव विदर्विधस्माद्रमेतेनाध्यते येपातीति श्रीमयोक्तनीस्मा वृषाय मोज्ञानक्रियासामर्थ्य
स्याधेन्नाललक्षणयस्य सोस्माकं दर्पितः वल्लभः कीदृशीत्याह योसौ कान्तापदमर्पितसर्वोद्
त्वेकावासपदमर्पितसर्वोदाम्नेतमः अतश्च दृशस्य सर्वशोकस्तव सर्वपिनी भक्तिरेव यथा
भीष्टहेतोस्तस्याह ८२ मायामयमलापसारिद्वस्यज्ञानचक्षुषः निर्मलीकरणनायतद
क्तिः परमाञ्जनम् ८३ मायेव श्याममयाव्याधिः तत्र कृतेमलमावरणं तेन श्रेयस्य श्याह्वतप।
काशस्यादिव्यस्यलोकोत्तरस्यज्ञानचक्षुषः एणोश्यानयनस्य बद्धक्तिरेव परमं जनति
मलीकरणं स्वरूपोन्मीलनं विषयश्चतस्य ८३ निर्भयं यद्यदानन्दमयमेकं यद्व्ययम्
पदं देवहि सदेव त्वत्प्रीतिकिप्रतीतम ८४ दृढेव पहिस्वरूपगोपनात् निमज्ज्य सन्नुवी
भव ततश्च यदानन्दमयमद्वितीयमविनाशि निर्भयं यस्मिन्सति संसारभयनास्ति
यद्विषयं वापेसरणा शंकाभयमपेन भवति ईदृशं यत्पदं विश्रान्तिधामतन्म स्तत्
णादिहृ शीघ्रमो त्वा मन्याविशयकिप्रतीतमलणमाश्रमपिमाविलंबकृथाः इति।
गाद्धमुक्तविनस्पृणायनिर्भयोक्तिः पुनरपि भक्तिमेवोच्छलितयाह ८५ श्यादीति
सर्गाभीराघोरः संसारसागरः श्रीहानम्र्यणोपायः परः कोपि महेश्वरः ८५ ब्रह्मादि
भिरपिदुस्तरत्वादिसगाभीरः घोरादुःखमयः अतएव सागरइवकोपीति भक्तिशालि
भिरेवलभ्यः विदेकपरमार्थो निरुपमः पवउपाय इति अतायामसमवफणितिपरपार २०

शापकः हो ग्रहेशाशो हेग्रमाश्चर्यधनतः प्रकारपरिग्रहेस्य सामान्यातिशयवत्ते भगवतः
स्तोत्रमाह ॥ ५५ ॥ नमः कृतकृतोमातनेत्रे मदनमर्दिने मस्तकन्यस्तगङ्गाय यथाशुकार्यका
रिणे ॥ ५६ ॥ विश्वोपद्रवकरणदक्षयोः कालकामयोः निग्रहणं वाचितः देवीकरस्पर्शा
नन्दनयनज्ञानेदाहकत्वातिमयत्वात्पावनत्वेन जगदुपकारिणं गङ्गायाश्च शिरसि धा
रणानुग्रहणं वाचितं इति यथाशुकार्यकारित्वे एतदेव माहात्म्यमिति मेवविद्यातिश
यीनतो विद्यातिशयिफलाभिलाषुकानां त्वमेव शरणमित्याह ॥ ५८ ॥ ऐश्वर्यज्ञानवैरा
ग्यधर्मैश्वर्यगुणपरिस्थितम् नाथप्रार्थयमानानां त्वं इतिकापरागतिः ॥ ५७ ॥ ऐश्वर्यमोणि
तेषु वक्तृमतयास्फीतत्वे ज्ञाने हेयोपादेयत्वस्य विषयः वैराग्यविषयेतरस्य धर्मः
सत्त्वगुणात्कर्षकृतव्यापारे इत्तः मस्कारः तेभ्यो बलादि षडपि कृतपदेभ्य उपरिष्ठद्भिदा
नम्यवस्थिति प्रार्थयमानानां त्वमेवगतिः शरणं नान्यः ॥ प्रेमत्वमेव यादृश्यतस्त्वयाहं मन्ता
तेष्वेव वा नु नरमोहेरो ऐश्वर्यमात ॥ ५९ ॥ नग्नोनिष्कञ्चनिकः शुभेशाकः कङ्कपि वित्तरणम् वदि
क्त्वा गृहीतत्वं वेद्वा होमधुनकः ॥ ६० ॥ शास्तोर स्त्यादिक्रिया दग्धमापिकङ्कणीकतं वदि
क्त्वो विना न कोपिग्रहविस्थादिः शाकः तव्यासत्यं गृहीतं स्वविस्वादिपदनकोवहेत
कौटोपियावशोक शाकः तदुक्तं श्रीमत्स्पन्दे याशी शक्तिः परस्येवयत्र व्याप्तेयपावर्य दि
ति तथा वेतन आत्मस्य नाविस्मृरिति श्रुतेश्च ॥ ६१ ॥ इदंश्रुत्वा निमालिकायकृटोत्कटमस्त
काः नमतु कंपरकंवानमयेतु ये पायनाः इदमस्य महोद्यानः … निवमालिकायकृटा

ना॰म॰
टी॰
४१
१ 21

४१

मेघवर्णं जकोरत्नमयोमुकुटः तेनउत्कटमस्तकाः उन्नतशिरस्काः येषां एवंभूताः तन्नावबोध
इविणाः तेक ब्रह्मविष्णुरुद्रादिकप्रणामतिनकेचित् प्रसल्पा चेयमुक्तिः केवा ब्रह्मादिके
नन मेयपुः सर्वं भवत्प्रणतेमेपादपेषु यत्प्रणमस्यवायेमहिमातदावशमेवाशमत्राह
१०॥ सर्वविभ्रमविनिर्मोकनिष्कम्पममनहृदम भवज्ज्ञानामृतेमग्नमग्नमासीयापिधूर्जटे ११
हे धूर्जटे महादेव भवज्ज्ञानामृते नत्यकाशमपुङ्क्ष्यमग्नमारभूतममनहृदमानंदमय
स्वानन्दशान्तात्मकरूपम् ग्नमग्नमासीय यदानन्दमयीभावमियाम् कीदृशं मम नहृदं सर्व
षाविभ्रमाणामज्ञानानां निर्मोकेनत्यागेन निष्कम्पं प्रदकृतयालंड प्रकाशात्मनस्तुभ
गवतो विमर्शमयस्वात्मेव हृदयमतयदाह स्म श्री प्रत्यभिज्ञाकारः चितिः प्रत्यवमर्श
त्मा परावाक्स्वरसोदिता स्वातन्त्र्यमेतन्मुख्यं तदैश्वर्यं परमात्मनः इति चित्तसंकल्पादिग
ते स्वदाहलितमात्रमपि भक्तानां कामसंपादनप्रकटनइत्याह ११ चित्तं यच्चित्रहेष्टासिमना
द्दर्शगतापि वा परमार्थफलं नाथ यदीहां नैव यच्छसि १२ नकांश्चिदपि तावच्चित्तस
कल्पानुल्लिखितेन अज्ञातानिकेन रूपेण धर्मेक्रियाकेवलानि परमेश्वरः पुनः सर्वसान्निधिः के
नन्तानरूपेण भक्तानामपरमानन्दाविकासप्रगास्तते एवमिष्टाचित्रसंकल्पस्थानमसेल्प
ये सामेतिम्नाकेस्मगाते उपसंहृतकामायस्मादितावा हानिष्टं किंनामसियत्वं भोइत्याह
प्रदेशोपविष्टमग्नमपि नेषपिनामित्रयादृशाशुकिवाषिद्वानंदघनेभगवत्स्वरूपमस्पका
छाशाममकमभावदकमयस्थमवेशेवरूपेणापरफलप्रदमेव तदिन्यम १२ कोट्टेण

रधिकस्त्वत्तस्त्वत्तः को निर्गुणाधिकः इति नाथत्रमः किं वा किंचिद्दासीनममाह ॥ १३ ॥ त्वत्तो
गुणैः सर्वज्ञत्वादिभिः कोऽप्यधिको न कश्चित् भवानिव भवो नैव मे वच्यदीयाणु गम्मा समोपि त
वनास्तीति तत्कथमधिकः स्यात् तत्र श्रको न्यानिर्गुणाधिकः सर्वज्ञत्वादिगुणास्कारण
ग्रस्थेष्टानकाश्चिदयमर्थः इत्यनेनाक्लिष्टयेनकिंचपिविदा पर्यवसिता किं वास्त्वत्तो नि
ति तत्वेनविषः चतनधिकगुणाश्च सर्वज्ञत्वादिगुणाश्च केषापियानिदा मानसमयत्वाद्विश्वस्याकिं
चश्चैव पर्यवसिता ग्रहो विद्वद्गुणाधिका निर्गुणा ह्यस्या स्वत्तिस्त्वयि विश्वासमानि परितिष्ठ
ते निसर्गादद्भयमयत्नाच्च किं तु इयं वेदपर्यालोचयतः संदेहदोलामारूढाः सर्वत्र त्वत्तोऽहं
तत्त्वपरिक्लेश समीनकाचित्तत्कोऽपि निर्विदा वा लीतिपरमार्थः तदेतावदेतदुक्तिद्वयं विमृश
तेन १ कोतेन एवतस्तो वस्य यन्य सतः फलेन तत्त्वमपि कोऽन्यो लोकिंसु दानेत्र गामते ४
हेत्रगन्यते तवश्चरतो वस्य परमानंदरूपस्य कीर्तने नाममात्रोच्चारणेपि यत् प्रसन्नेलवतदी
दो यावैमल्यप्रत्यात्मनः प्रसादेणाचमस्कारमयं फलं तद्यादृशमभिविश्रान्तं श्रुविवेन त्रायाद्र्य
वमपि न किंचिद्दुःसाध्यापि पर्याप्तः किं पुनर्दानं विनीतेन भवन्तदानेन नमाऽस्यार्थः तदीह
शान्त्वामिनः परमसिद्धिलाभवाक्पाप्माक्लिष्टमेव प्रार्थयत इमाह ४ निःशेषप्रार्थनेयार्थमाश्रु
सिद्धिनिधानतः तत्रत्वद्भक्तिमेवाहं प्रार्थये नाथ सर्वथा ५ समस्ताभिलषितनिष्पत्ति
भानानाप्रार्थनीयत्वतः परमेश्वरात्त्वद्भक्तिमेव सर्वप्रकारमर्थये तत्त किमपि फलम् भ
क्तेः परासिद्धिपर्यवसितत्वं भगवन्नमस्कारस्तुविकेन दर्शयति ५ नमस्ते लोकनाथाय यत्त्वय्य भ

ना॰भ॰
टी॰
३१
२३

भवभवज्ञधाम त्रैलोकीनाथतादानलिर्विनायकशक्तये ६ त्रैलोक्यनाथायविश्वेशायत
स्मैनमः यस्त्वभवज्ञधानं ज्ञक्तिमतां एवंनिगीन त्रैलोकीनाथतादाने विश्वेश्वरस्तस्मै कथ
श्चेन निर्विनायकशक्तिः अनर्गलस्वातंत्र्यः अतश्च ७ निःशेषक्लेशमहानलस्य हेतुः कुतः इति
मेशाय स्वामिनमामीति निश्चितकस्त्वान शरणंगतः ८ हेपरमेश्वर अविद्यायशेष क्लेश
प्रशमकारणं किंस्यादिति मशयमोमिमसि ईदृक्समेवेतिनिश्चितकस्त्वान आश्रितः सर्वेवि
वेविवेकिनस्त्वामशेषक्लेशनाशनं भजत इति त्वज्ञक्तिरेव त्रैलोकीनाथतादाने इवसर्वज्ञे
शापशमेपिहेतुः ८ अतश्च शुक्राभोगात्मभ्रांतिहिलालम्यपरपदम् इमाशसे हशामतश
भोभक्तिमतः परमः ९ शंभो विदानदत्त नेभक्तिभाजो उनेमस्य कस्यचिदेव केवलमियमाश
माशाभूत कामाविभ्याद् भवभ्रांतिहृत्मातिः शोभामात्मानि पारिह त्यपयोपनतामात्रावला
कुष्ठानभोगान्भुक्तापरंपदं लप्स्य शयप्यामीति परमाद्वयमयेहमाहेश्वरेनयेस्यामुपमत्रेण
मतासम्यकरणवृत्तेरनिष्टमसंगादात्मनशास्त्रनीत्यानकदाविहितदिनतनत्वस्य भोगासंगो
वधायभवतिपदुक्तं श्रीमदे नेनशास्त्रार्थविनास्तनमावस्थानयः शिवः भोक्तैवभोगभाव
नमदासर्वचमास्थितइति नेन ९ नाथवेमाणयतक्षयोज्ञयोवामाधमाधु त्वदृचोतवदृ
पेणसर्वत्रात्रासिन्निहेतः ९ हेनाथयतकिंचिदहमाहनमयस्त्वमेपिमतःकायाभ्यांकर्या
श्रेयावावावातमाधुशास्त्रविहितमितरद्वा अशक्तोयत्रसर्वत्रास्मिनिहंतः तदात्वदस्म
यएव केनतदर्पानत्वदर्पणानमेवविदात्मासहेसर्वोहमसर्वोस्तेवावस्या त्वमेवमिदंकरो

मोनीहृशानवदायमनोन्मादेहनवदभेदावहं भमयस्यममनकापिक्षत्रापिकदाचिदपिकद॰
श्चनाहृस्यर्थः नाहिममाज्ञानस्यशेषाव्याप्तीत्याह १० ज्योतिषामपियज्ज्योतिस्तत्र नङ्गान्निया
वनः ख्रिमेसपशानसुरस्येशामनयेव्याप्तमजातुजनः ११ हेईश स्वतेज्ज्योतिषांमहेयंद्वुमिवभूतो
नामपिवधतृपाणांज्योतिःप्रकाशकंयत् तमिव तदीययाग्निचित्प्रकाशेयावृतः प्रवा
वधानमवशमपनःखिनस्यनमस्यशेःप्रज्ञानमेगाः वेध्याप्तमजातुजनइतिमन्ये वाकार्थस्याप्तक
मतावध्याप्याःसनएवनभवति कथनतस्यातुजनः कनीयानर्थानामेवदिष्टस्तावा प्रतनतासनम
मज्ञात्योनैरानिदर्शयनिप्रकृष्टप्रकाशभूमौवदमसानतामापिभवतीमविनोक्तिः आप्तो
तानस्यकाशनुसरणानइकावुमाहेतिमेवरफलप्रसरित्याह ११ मयेयमस्तुपदस्मापिले
ष्यामात्सयवत्मोनि मनोरथः स्थितायस्यमविध्यापिवमितयम शिवेश्रेयामयमेविष्यत
मयोभावेनश्राश्रयिस्यइतीहवालोकिकोन्माहमयास्यपमसंकल्पः मोहमात्तस्पिावोभद
शस्यात्मनः अपवर्गस्यमार्गेशाकयाश्रितस्यतेमायपरश्रेयसहितन्यस्तपद्यानिवेषितानि
जस्तानक्रियाशक्तियावणाइतिभक्तिविषयरम्नाहपवग्र्यामाभीष्टप्रदःसमप्रयेत यदुक्तमसम
स्यगुणादेः इतिहृष्टाकरस्तोमिरुजयाम्मिमहेश्वरम इतिसरभसैमार्गेयान्याय्येवापश्चुजतेइत्यादि
शिवोविश्लेषकरणानिमोदितः स्वयमित्यस्माकमभीष्टंचाटितमेवत्याख्यायेनाह १२ स्थितस्त
तिलयैलोकत्रयस्यापक्रियाविहृ एकेवशभवच्छक्तिः स्वतेत्रेतत्रमीतेन १३ स्थितिलो
नाभागसमाः उत्पत्तिःप्रलयेनआसृष्टोहनानायथोचितमशरीरभुवनादिजननम लयोमो

ना. भ.
टी.
२२
७२

गणं यत्तान् षेगाथाश्रां ना ना विष्णोर्नौ दानार्थं कं चित्कालं संहारः नेविश्वस्योपकाराय इहजगतिहेइ
शस्त्वामिन् एकेव शुद्धि ती यात्वद्भक्तिः सततं मामयनेन चतत्वणंस्वयानेपश्यणति उक्तंवस्तो
त्रेषा स्वशक्त्या स्वेवाथयत्नाथयोगणां त्रात्या कथन्मायथयन्कस्मिंकर्म मायाशक्तौ व्यक्तियोगपाः
श्रकृवं न सर्वं पश्यपश्यथ्यावस्तु जानमइति यथावस्वेच्छामात्रेण विश्वसृष्टिस्थितिसंहारादा
शयासि तथात्वमेव श्रद्धयाह्यानन्दसूक्ष्मसीमाह १३ त्रैलोक्यामिहकस्ज्ञानं स्थितात्यानोप
नापितः तैस्मिन्मात्सेनयस्तन्निर्वाणमस्तुहृदः १४ हेनाथतः संसारभयप्रशमन इहज
गति त्रातिष्ठाता कापिदेवकायिभौतिकाध्यात्मिकतापत्रयेणकानतापितः सर्व एव
सन्तापितः यदुन्नतमुच्यते आब्रह्मणः कीटाश्च न कश्चिन्नतः सर्वोकोपि नितान्तं विकृती
स्तेनैव निर्विघ्नेति इत्ततस्तन्मनमत्सरसामान्यायकस्माद्विनमः यत्तस्तेन त्वद्विश्वा
पनापस्तनिर्वाणप्रशमनं प्रसरतहृदः परमाहनानंदमहृदः १४ तदेकौनिसीमा महिमति
नेत्राध्यनासमाकस्तुविनेवेन्यायशायेनाह कृत्रिमापि भवद्भक्तिरकृत्रिमफलप्रदा निश्चयाद्वै
नुवेदस्याकिंफलातेनयोच्यताम् १५ कृत्रिमापि वायपूजाध्यानजपादिनिर्वर्णापि यावद्य
महादेवभक्तिः सापिअकृत्रिमनत्यात्मकफलोदयमयी यत्र तत्रयोगस्मोनिश्चयानि
ज्ञानवादस्मायतनपन्नामहानगगोध्यस्वलितास्यात् तत्राकिंफलाकेनफलेन।
युक्ता इति त्वयाच्यताम् जीवन्मुक्तयात्मतत्त्वामावेशमय्यास्वञ्जं केरतिरिक्तफ
लनाकेमपि कलयितुं शक्यमित्यर्थः अतएव भक्तिशालिनाम् । १५ ॥ २२

न्तत्त्वत्रीत्स्मेयेन मार्गातिरीम्प्रमेयया फलं तदज्ञानं यत्नक्रत्या कल्याणदर्पणात् १६ हे स्क
न्तत्त्वः तदेवं प्रकाशकं ज्ञानं येन त्वमीदृशः स्मार्तक्रियसे अयत्न ज्ञानमज्ञानमेव प्रका
शकत्वयमेयो गाम्बुत्तरं यज्ज्ञानमुच्यते मार्गातिः सा सम्यक् प्रवृत्तिः यथा सज्जातजपध्यानाम
नोपासीरवाक्रियेन निर्वर्ष्ययानवरामपसे अभ्यात्नसे माराव रूपातितीत्यगातिरेव एवं ज्ञानक्रिया
ऽत्र्याननलभ्यन्ते दृवसम्यक् फले यत्नक्रत्यायास्तत्वरूपवर्णाः सर्वसंपत्प्रदत्वात्कल्याण
दर्पकल्याणयाः सकाशात्तत्परमानंदादिकामामकं अयत्नसर्वं फलं देयत्वाद्दफलमेव अत
श्च १६ अयमाश्रयपर्वतं तु पार्श्वनियियास्थितिः तदंतरायहृतयेत्वमीशशरणमम १७ स
वैषामीश्वरस्यप्राशिवाशिवयामिरूपाणां अयमाश्रय पारिं ऊत्कृष्टत्वेनप्रतदेवेश्रयः कल्या
णयाश्चमेवपिचिदानदृत्वेस्थितिः विश्रांतिः तत्स्वत्रास्मिन्नेश्रयास्त्रियेश्चेतरायाः मध्यमेप्रा
प्यिताः त्वदाख्यातिस्पर्शाः तेषां हृतये धमाय हे ईशस्वामिन् ममत्वमेव शरणं तथाऽऽकृत्य
थाप्युत्स्यानावमेवनकदाचिदपि मामख्यातिः स्पर्शतीत्यर्थः १७ तदिदं भगवत्स्वरूपसं
चितेनाख्यालिनसमावशरमेनचूर्णमानाः सर्वत्सेपमाहु अहो हावाहं नमः सर्वमेवाश
स्मश्वासः ऊर्वकालके लामात्रेनयोनवनवायते १८ शर्वमेवाया महादेवमजेः याऽयमा
स्सासेवयं शिवमितिप्रार्थनामेवमयाश्रमरतं तस्यावमः वमत्कार अहो विश्वस्वाहं नमः
परस्पृहणीयत्वयालक्षणमपिस्प्रक्रमशाकः यः ऊर्ध्वकास्मिश्चित्कलामात्रेपि अशमाऽऽ
पिननवनवायते अपितु प्रतिक्षणं नवनवचमत्कारमयएव ततइतरमेवदनवरतास्वा

ना॰भ॰
टी॰
२३
23

इत्येनैव रसम्भावइति यत्सैवांशमायाइत्यात्मस्थितिमासः शुद्धसंइदविश्रान्तैस्त्रैलोक्यकल्पनाशा
न्तैः कल्प्यग्रापि काप्येकोपि निर्विकल्पा जयत्यजे ॥ प्रतितत्त्वं तत्तत्स्वसात्स्वमेयाभासस्य
योजनं वियोजनं क्रमेण श्रविश्रान्तैः शिवैरतएव तेदेवव्यवहारेपि प्रशृद्धाविमाविशन्तु भा
तैरेवान्तस्थ्यास्त्रमिव क्षयाभासयन्तीहिरीतिशमामिज्ञाक्राक्रान्तिशयिनायस्थित्याहृइत्तत्त्व
ज्ञादिस्वतंत्रमात्र्भूमिकानिष्ट भवाभवातिभवरूपत्रैलोक्यकल्पनाशान्तैः भगीसहस्तैःक
ल्प्यएव्स दीपवविपञ्चसवैविश्रयाभासयन्त्यपियानिर्मलस्वतंत्र प्रकाशाविर्दैकपरा
मार्श्यएवत्रसावज्ञोजयतिसर्वोत्कृष्टावर्तते कल्पनाशान्तैः शुद्धस्वकृत्यनिर्विकल्पइति
विस्मयः कोप्यकइतिश्रसामान्यः स्तुपुविनाप्रार्थनामाह ॥ मलतैलाःक्रमसारवा
सनावर्तिहीनेहिना ज्ञानदीपेन देववताकदानुक्याम्युपस्थितेः २ हे देवताकदान्कस्मिन्
कालेउपस्थितेः तदभेदविश्रमात्मकतत्ईवापरएवमवेयकेनज्ञानेज्ञानंतत्तावद्दो
पएवदीपः तेनतन्तुवाहक्रसमाहिता यज्ञकेश्रीविज्ञानभैरवे एतानामसनपुष्पाणियै
मैतः क्रियतेर्ज्ञापिनिर्विकल्पमहाव्योम्निसापूजाह्यादराल्लयः इति कीदृशेनज्ञानदीपे
मलमवत्यागितैः तेदेववासनावर्तीनातिरस्कृताधायकमात्रतमिवतेनश्रक्ताःसिक्ताःयाः
वासनाः विचित्राः धर्माधर्मादिसंस्काराः तएवववर्तमानवासनास्वयं देहतामिसङ्गया अभिमान
लक्षणेनतनाःदेहतयैवशंपयः तेन एतत्साधनापूर्वमितत्तवभगवन्तैस्तलामात्रमेवेत्याह
२ निमेषमपि यद्येकक्षीणदोषकरोषि मां पदे वितेनदाशभोक्तिनसंपादयिष्यसि २ २३

देशंभोनदिव्ययेवत्नीणदोषानिहतनक्रशाचीनसंस्कारोरविनेमाहशामनुयायानांयदि
तणमेकमपि पदमनुपहीतेनत्वनाथियानेकस्थिमि नदाकिंनसंपादयिष्यामिसर्वाःश्रा
छ्वानानत्वणेरयुस्रव नङकृश्रीमन्मञ्जिन्द्रहरेकनिमेषोन्मेषमात्रन्नतनयपुपलभ
ते ततःप्रभृतिमुक्तोसोनपुनर्जन्मवाप्नुयात् इति ३१ एतेषु यथास्मिकृतकृतोस्मिमय
नस्मीतिभावना भवत्यालेवनान्तस्पयत्वदालम्बनःप्रभो ३२ यतेनेवदभेदज्ञानन्नपणम
रङः यतः अहमेवतथाकृतसंपादितकृत्यपरकृपार्थशाभिलक्षणयननाहंगाहमव
नपामहान् सर्वोतिपाथी अहमेवतनेभेदस्यावस्थितः इमेवाभावनाप्रतिपत्तिः
नयकप्रयपिमालंवनासदार्थोभवति यस्त्वदालंबनःत्वमहस्पयवरालंबनेशरणं
यस्य एवमेकादयनङकेतकषं दर्शयति ३३ शुभाशुभस्यसर्वस्यस्यकर्ताभवानपि
भवङ्गनिस्सजननीशुभस्यैवशाकेवलम् हेईशत्वमेव नकेवलंसर्वस्यशुभकोयस्यादिःसा
वितस्यशुभाशुभस्यकर्ता यावत्सर्वभवानपि सर्वस्यशुभाशुभस्याविषामायात्मनाजन्मा
नःकर्ताजनयिता भवङ्गकिंत्वदभेदयथात्मनःशुभस्यैवपरेजननीइति भवङ्गकिंशुक्तेसा
मानवद्रुमानः इदानीनिरपेक्षभवव्याकिपानपवविदानंदघनस्वात्मसमावेशमयमभक्ति
भाजोजनात्संपादयति नतकर्मसाम्यमलपरिपाकादिहतकोसौ नापिभवव्याकाथि
छानात्मलस्यक्रमेणपरिपाकइत्येतत श्लोकद्वयेनाह ३४ प्रसन्नमनसिस्वामिंकिंवेनि
विशासोकिंभवत्यवेशात्यसी हेवादिनदोतायतेजनः ३५ निश्चयःपुनरेषाजावदीयपरा

ना॰भ॰
टी॰
२४
२१

नमेवहि प्रसादेमनसः स्वामिन्मासिद्धिमवाप्संपदम् २४ युगलकम् हेस्वामिन् मनसि सेवे
दनेप्रसन्ने परिपक्वमले सेवानेकर्मसाम्यवासमिति किंनाभिविशसे त्वच्छक्त्यधिष्ठानकारितद्धन
वत्यैवशाक्त्याधिष्ठानानाननेन प्रसादेनाप्नोत मलपरिपाकादिकमासाद्यते इति जना
ह्लादायते मे देविप्रव्रजन्नयनिश्चयः यत्तदधिष्ठानस्वरूपमाप्नोतिमन्नेनेतत्स्वतन्त्रशक्त्यु
न्मीलनमेवकेवलेमनसः मवेदन्स्यप्रसादेनत्वमलपरिपाककर्मसाम्यादिकिंचित् तथाहि
यादिमलपरिपाकः शक्तिपातस्यहेतुः कर्मसाम्यंवानदृश्यतेहि किंहेतुकसमयपिष्टाशीभ्रा
वच्छक्तिरितिनइतकर्मेचेत् प्रत्नेन भगवच्छक्तिरेवस्वतन्त्रानुग्राहिका भविष्यति
ग्रहेतुकर्मेतिचेत् सर्वेषांवयकोटेरनादित्वात्कालनियमः किंनहेतुः किंक्रमः तत्कदाचित्क
स्यचित्कथंचित्प्रवर्ततीतिचेत् मलस्यस्वशक्त्यानिरोधकत्वेनप्रवर्तिस्यतस्यजडस्यविजातीय
कारणानुप्रवेशाद्विनापरिपाकलक्षणविलक्षणकार्यजननानुपपत्तिः कश्चिदेवकश्चिल्लोय
महत्कारिकारणमितिचेत् कोसावितिप्रश्नेनामवलम्ब्यते परिणामस्थमलः परि
पाकात्मकोविशेषमतीतिचेत् प्रत्यपिइयद्यपिपरिणाम इवासस्यशीरस्याविरोधि
नः कारणस्यानुप्रवेशाद्विलक्षणपरिणामानुपपत्तिः यथास्वतन्त्रशक्तिवा
नेवादिपक्षकर्मभोगावैचित्र्यगुक्तिस्वकालनियमेनभगवदेककर्तृकेवजगति
मायाकालादीनांक्रमणकार्यकारणभावस्थेवनस्वविष्यतीतिचेत् दाशपद्यौ २४
शमायेत्स्यायात्तः यत्तस्यसेभगवानेवस्वातन्त्र्यातहीनसकोकामभोयथातनतनकाम्नाभाति

यथानन्तनियततत्पौर्वापर्यात्मककार्यकारणभावाभासात्मनापि नियतकर्मतत्फलवैचि
त्र्यात्मनापि क्रमाभासमयेन नन्वेवं कालकर्मादेः कर्तापि निजेतन्नमस्त्वीति यथासावित्य ।
भोगवैचित्र्यमाभासयतीति तथा स्वस्वातन्त्र्यादेव ग्रहे वैचित्र्यमर्पयतीति नावनियतहावस्थहमाक्र
स्थितदन्योल्लिङ्गेनिरवद्यपवर्गफलः मलपरिपाकादिप्रतत्त्वरुक्तहर्षिणः सार्थपवति
कथमिवसंभावनामात्रमात्रेणाभ्युपगतेशक्ते कर्मिकेत्वविकल्पसमबलकर्मणोः कथं
युगपत्फलदानेपिसमबलत्वाद्धि कृततस्तयोः प्रतिबन्धात्फलदानाशक्तेर्जातेशक्ति
पातः स्यात् कथंवातत्स्मिन्नवसरेकर्मान्तरफलेनदद्यात् नच भिन्नकालार्जितस्य भिन्नत्वप ।
वपरिपाककालत्वमितिचेत् तयोरपिभिन्नकालार्जितयोः कथमेककालः परिपाकः इत्याश ।
ङ्क्याहइतिचेत् मेवंभगवतीस्वतन्त्रेच्छाहिकास्थलमतेनशालजालश्रेयणमलपरिपा ।
कादिनाविनत्वेनतन्मेयेव श्रीस्वच्छन्दविद्दृष्टोपञ्चमपटलान्तेदीक्षासमर्थनावसरेविचारि
तम् यथाचायामेवमलस्वरूपंयथावेतन्निहतिभवतितद्दर्पितरेवाल्वाहितमित्यलमिह
स्यापिकल तदेतदभिकृत्यत्वात्रकारणान्निष्ठ्रयः पुनरेवात्रपरस्वच्छन्दायिच्छनमवमनस
सवदेनस्यप्रसादः तत्तमलपरिपाकापेक्षिदीक्षानमेवावोसिद्धिस्तेदवपरपदामिति इदम
यतत्रयत्स्थितिशक्तिरेवभगवतीस्वस्वातन्त्र्यातगृहीतसकोवाविवर्तश्रीमित्समायात्मवेषा
वकृशाक्ताभासाभासपुनः स्वच्छयैवकविमेकोवेप्रशमग्यायाततयास्फुरति इत्येवंतत्प त्रि॰ ४
रपदं पङ्ककंकनविन्महायोगीद्रेणावेतन्ववहारेतामदेनितिवलाहावश्यविदामनियदाल्प

ना॰भ॰
टी॰
२५
25

मुपैतिशाश्वत एवंवचनेरषष्ठेगोवत्संस्थितनाडकोनिरलंकृतणः परमः समाधिरिति एवंभगवत्स
रूपेणनानाविधाभिः सूक्तिभंगीभिःस्तुतासर्वज्ञाशास्मरविचलेवभगवन्मयताक्लितापाशमाह
३२ २४ वचेसुतस्यकार्येवशरीरमस्मयस्यभो तत्प्रसादेनतेङ्याप्यावङ्कवडावेकरुपुष्पणाम २५
तन्त्वेनायदिवचामसुनङावुनामयमपनतयामदेवाक्लेन[illegible]विनमहवारि चिन्नवशरीराश्रयुमे
तितहारेणनदापितेषाववधुश्चतः शरीराणायकिंविदर्थाभियानचिन्तनपरिस्पंदनादिकायेत
सर्वममप्रभाचिदानंदघनस्वामिन तत्प्रसादेनवदीयनस्वरूपेणापनाश्रशमवानेमल्पाणमेव
नतित्यमेवभवङावस्वन्मयत्वमेवकुरुष्वणायस्मनाहशास्यात भक्तिमनाशरणादिशब्दस्य
[illegible]प्रसिद्धप्रभाववत्सानामादीरणाएवंस्तोत्रमाकर्ण्यदशयम्रुपसंहारमंगणा २५ [illegible]
मणीभूतिमनोरथफलप्रदम भक्तिलक्ष्यालयशोभोभट्टनारायणोव्यधात २६ मयमा।
हेश्वरेवतेनप्रसिद्धप्रभावः नारायणाख्यो महाः शोभाश्चिदानंदघनस्वात्मप्रत्यभिज्ञानात्मक
नेशहृकारिणाभगवतोमहादेवस्यस्तवस्तोत्रमेवचिंतामणिंविहितवान कीदृशंभूरी।
णामनोरथानायफलभगवत्समावेशलक्षणमहाफलांतत्प्रददातितथास्त्वम यतोभक्ति
रेवमहेश्वरैकात्म्यमयतालक्ष्मीःपरामम्यत तस्याःश्चालयानित्यनिवासभूमिपतस्त्वोम श्रव
णपठनादिनापरमसमावेशलक्ष्मीरालिंगतिनित्यमेवभक्तिभजेदितिशिवम २२ गुणादिस्त्वा
नानागुणगणाभाविष्टःशिवगुणैः कृतामोदोवात्पानसुभूतिनतमगोजगीतियः मसृशाट
न्यामावहद्वहलमनाश्यतनयन्त्रतोनेनाकायविहितमिहनारायणकृतो ॥ श्रीराम। २५

लक्रुनात्मविवृतिरिष्यते किमर्थमिति मा मंस्थास्तामिह धर्मालिविहृतो कोपि पक्षोत्रय
त् तेनार्थिप्रणयाद्दिनेरिव बहुं तेयं क्षेमराजोव्यधात्तद्वै श्रीविजयेश्वरस्याखिमलेसमा-
शिवारायतनी ॥ ॥ शम्भोः प्रकाशवपुषः शक्तिरेका जयत्यसौ ॥ यास्फुरत्यवनत्रुतपरामृत
मयजगत् ॥ ॥ इति श्रीमहामाहेश्वरश्रीभट्टनारायणविरचितस्तवचिन्तामणिविवृ
तिः समाप्ता ॥ कृतिस्त्र्यम्बकमतस्रुक्किकावशिष्यमहामाहेश्वराचार्यश्रीमदभि-
नवगुप्तपादपद्मोपजीविराजानकक्षेमराजस्येति शिवम् ॥ ग्रन्थप्रमाणं श्लोकाना-
मनयापञ्चशतं श्लोकाः १५·· इति शिवम् ॥ संवत् ९···९६ ॥ ॥ ॥

ना. म.
टी.
५५

९८

२६